

Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Кафедра географії
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Українське географічне товариство (м. Київ, м. Вінниця)



ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
(з міжнародною участю)
“Туризм у ландшафті, ландшафт у туризмі”
25-26 травня 2022 року

Вінниця 2022

УДК 911.53
ББК 26.821

Затверджено до друку рішенням
вченої ради природничо-географічного факультету
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(протокол № 10 від 11 травня 2022 року)

Редакційна колегія:

Денисик Г. І. – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри географії ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (відповідальний редактор); **Воловик В. М.** – доктор географічних наук, професор, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (заступник головного редактора); **Гудзевич А. В.** – доктор географічних наук, професор, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського; **Яцентюк Ю. В.** – доктор географічних наук, професор, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського; **Браславська О. В.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри географії та методики її навчання УДПУ імені Павла Тичини; **Война І. М.** – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри географії, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (секретар).

**Туризм у ландшафті, ландшафт у туризмі: Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
(з міжнародною участю), м. Вінниця, 25-26 травня 2022 р. /
відп. ред. Г. І. Денисик. Вінниця, 2022. 94 с.**

До збірника матеріалів конференції увійшли доповіді та тези, якими охоплено широкий спектр досліджень, пов'язаних з теоретичними та практичними питаннями сучасних проблем розвитку туризму у ХХІ сторіччі. Під час роботи конференції висвітлено такі питання: фундаментальні концепції туризму, туризму в антропогенних ландшафтах, етнокультурного туризму, нішового туризму та майбутнє розвитку туризму.

Тексти доповідей друкуються в авторській редакції.

УДК 911.53

© Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла
Коцюбинського, 2022
© Кафедра географії, 2022

СЕКЦІЯ 1

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ КОНЦЕПЦІЇ ТУРИЗМУ

Денисик Г.І., д.г.н, професор ВДПУ ім. М. Коцюбинського

Кізюн А.Г., к.г.н, доцент ВТЕІ

Денисик Б.Г., к.г.н., старший викладач ВДПУ ім. М. Коцюбинського

ТУРИЗМ В АНТРОПОГЕННОМУ ЛАНДШАФТІ

Упродовж тисячоріч, й, особливо, минулих трьох (XVIII, XIX, XX) сторіч натуральний ландшафт України майже повністю перебудований в антропогенний. Сучасна структура антропогенного ландшафту України й визначалась видами господарського освоєння природних ресурсів. У залежності від цього сформувалось різноманіття антропогенних ландшафтів, які об'єднані й представлені у фундаментальних монографічних виданнях [2, 3, 4, 5] та численних статтях.

Туризм формується і розвивається у сфері рекреаційної діяльності. Інколи цю сферу називають туристично-рекреаційною. Однак, туризм має свої особливості розвитку, які часто залежать від структури і властивостей того антропогенного ландшафту, де проходить його розбудова. Це призвело до формування різновидів туристичної діяльності, а відповідно, й різновидів туризму. Так, у промислових регіонах України активно почав розвиватись промисловий (інша назва «індустріальний») туризм. Зразком у цьому відношенні є Кривбас. Тут індустріальний туризм підтримала місцева влада з відповідним виділенням коштів на його розвиток. У структурі індустріального туризму Кривбасу особливе місце займає екстремальний туризм, зокрема пов'язаний із відвідуванням шахт, штолень, відпрацьованих кар'єрів (мініальпінізм) тощо. Невипадково засновник індустріального туризму у Кривбасі кандидат географічних наук Козаков В.Л. на Всеукраїнському конкурсі туристичних гідів зайняв перше місце. Активніше починає розвиватись селитебний (міський, містечковий, сільський), сільськогосподарський і водний (особливо на

водосховищах) туризм. Не втрачає своїх позицій й туризм у лісових антропогенних ландшафтах, що потребує знання й розуміння їх структури, властивостей і правил поведінки туристів.

На особливу увагу заслуговує розвиток туризму в белігеративних (від латинського *beligero* – вести війну) ландшафтах. Це своєрідний клас антропогенних ландшафтів, який у межах України формувався упродовж тисячоріч, продовжує формуватися й на початку ХХІ ст., особливо у східних та південних регіонах. Після перемоги, белігеративні ландшафти стануть об'єктом і туристичної діяльності. Довід пізнання белігеративних ландшафтів сформованих у процесі підготовки і проведення попередніх воєнних дій показує, що у туристичній діяльності їх можна буде використовувати як своєрідні туристичні об'єкти.

Тривалий час, й, особливо, упродовж другої половини ХХ ст. в Україні надавали перевагу воєнно-історичному туризму, що передбачав відвідування історичних місць та музеїв з метою ознайомлення з місцями боїв, зразки бойової техніки часів війни, меморіалами та пам'ятними знаками. Такий туризм мав пізнавальне значення та сприяв вивченню воєнної історії.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. в Україні, зокрема й на Поділлі, активно почав розвиватися форт-туризм. Зараз це один з найбільш популярних і доступних напрямів воєнного туризму, пов'язаний з відвідуванням різноманітних фортифікаційних споруд. У цьому аспекті зразком на Поділлі є Тернопільська область, де започатковано й активно розвивається рекреаційно-туристична дестинація «Замки Тернопільщини» [1]. Її розвиток зумовлений тим, що на території області, до якої належать історичні землі Південно-Західної Волині і Східної Галичини, у різні періоди було збудовано й активно функціонували понад 150 лише середньовічних замків і фортець та інших белігеративних споруд. Це майже третина фортифікаційних споруд України. На Вінничині до відомих белігеративних об'єктів військово-туристичної спрямованості належать колишня ставка А. Гітлера, численні городища та кургани. Зараз белігеративні ландшафти активно формуються у межах Вінницького Придністер'я та осередковою територією області.

Список використаних джерел

1. Бойко В. Замки Тернопілля. Тернопіль. ТОВ «Новий колір». 2009. 80 с.
2. Воловик В.М. Етнокультурні ландшафти Поділля. Вінниця. ПП «О. Власюк». 2011. 270 с.
3. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України. Вінниця. «Арбат». 1998. 242с.
4. Денисик Г.І. Антропогенне ландшафтознавство. ч 1. Вінниця. ПП «ТД Видавництво Едельвейс і К». 2012. 306 с.
5. Денисик Г.І., Антонюк О.О. Белігеративні ландшафти Поділля. Вінниця. ТОВ «Нілан-ЛТД». 2017. 202 с.

Петлін В. М.,

доктор географічних наук, професор

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЛАНДШАФТНЕ ПІДҐРУНТЯ НАУКОВИХ ОСНОВ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Будь-який сучасний напрямок туристичної діяльності містить наукову складову, яка надає можливість більш адекватно сприймати природну реальність. Більше того, існує й суто науковий туризм, який включає в себе пізнавальну систему наукових досліджень в регіонах держави та в цілому по всій країні. Пізнавальна частина дозволяє туристам обмінюватися знаннями з різними напрямами наукових досліджень, розвиваючи при цьому новий склад мислення в тій чи іншій галузі народного господарства.

Наукова складова туристичної діяльності полягає не лише в ознайомленні з новими природними об'єктами, а й в усвідомленні загальних залежностей організованості природи. Тут на перший план виходить розгляд залежностей пов'язаних з ландшафтною структурою території на якій перебувають туристи.

Це підвищує рівень не лише наукової обізнаності й екологічної грамотності, а й навіть загальноморальних якостей, оскільки ландшафтна структура – це результат становчої творчості планети Земля. Тобто це те, що природа сформувала у вигляді навколишнього середовища людини в якому й перебуває вся її багатогранна діяльність.

У цьому плані важливо не лише пояснити туристам яким чином взаємодіють ландшафтоформувальні компоненти (літогенна основа, води, кліматичні чинники, рослинний та тваринний світ), а й те, як ці складні територіальні системи «живуть», як вони зароджуються, «дорослішають», старіють і нарешті вмирають, залишаючи після себе нові молоді системи, які повторять цей життєвий цикл.

Варто показати туристам, що ландшафтна структура будь-якої території – це тісно взаємодіюче угруповання територіальних систем, яке становить екологічну цілісність. У ній чітко розподілені ролі на тих, що мають функціональні пріоритети й тих, що їм допомагають у цьому. Що тут не існує сторонніх спостерігачів, функціональних «ледарів». І, водночас, що таке ландшафтне угруповання характеризується міжсистемним взаємопідтриманням, цільовою спільністю, спрямованою на забезпечення певній ділянці ландшафтної сфери усебічного гармонійного розвитку, що забезпечує стабільність усієї ландшафтної сфери.

Специфіка туристичної діяльності полягає в тому, що їх основний контингент географічно не підготовлений і спрямовує головну увагу на отримання доступної, зрозумілої і цікавої інформації. Саме тому не потрібно розповідати яким чином (за якою методикою) виділяють ландшафтні системи. Необхідно лише зазначати, що це своєрідні клітини землі й щомиті ми перебуваємо у межах певної з них. Саме завдяки цим «клітинам» – природним територіальним системам, Земля підтримує не лише свою життєдіяльність, а й нашу з вами.

Наша роль в організованості ландшафтної сфери доволі значна. Про це, наприклад, свідчить відомий антропний принцип (принцип антропності), який

сам характеризується значною зацікавленістю. Відповідно до нього, у світі все відбувається лише тому, що ми є. Іншими словами, якщо б співвідношення фізичних констант, а також ті правила (закони), які визначають процеси самоорганізації матерії у Всесвіті були б іншими, то нас просто б не було. Отже ми з вами результат організованості природи де значна роль належить її ландшафтній структурі й де ми – сучасний етап розвитку цієї організованості.

Оскільки за антропним принципом у центрі географічної оболонки перебуває людина (людство), то саме вона є активно-керівним блоком, на периферії її природно-ресурсного потенціалу у вигляді природного оточення – підпорядковано-ресурсного блоку. Тут у вигляді ресурсного блоку природи розуміється сукупність об'єктів необхідних ландшафтним системам для підтримання нормального функціонування. Їх складовою є природні рекреаційні ресурси у вигляді факторів, речовин і властивостей компонентів природного середовища, які володіють сприятливими для рекреаційної діяльності якісними та кількісними параметрами і служать або можуть служити для організації відпочинку, туризму, лікування і оздоровлення людей. До них належать лікувальні та оздоровчі фактори багатоцільового призначення (ліси, лікувальні кліматичні місцевості, поверхневі води), лікувальні речовини (мінеральні води, грязі, озокерит), а також рекреаційні властивості гірських і передгірських ландшафтів, заповідних територій [2]. Ландшафтна структура будь-якої території є узагальненим комплексним ресурсом не лише навколишнього середовища людини, а й його різноманітної діяльності, зокрема туристичної.

При цьому антропний принцип надає можливість здійснювати природоохоронну діяльність у вигляді надання відповідного знання туристам. Ставиться завдання знайти правильну схему раціонального співіснування між природою та людиною. Здається все правильно й просто, та чомусь досі оту схему знайти не вдається. Сама наявність проблем характеризується певною пізнавальною зацікавленістю. Й тут використання інформації про організованість ландшафтних систем відіграє збірну, узагальнювальну роль тобто збереження в гармонійному стані їх просторово-часової організованості й буде

основою збереження природи і людини в її межах.

Перебування туристичних груп у межах конкретних (індивідуальних) ландшафтних систем надає можливість пояснення не лише загальноприродних підходів щодо гармонійного співіснування природи і людини, а й суто індивідуальних. Той самий антропний принцип розкриває особливості існування складного в цьому світі. Для того, щоб на макрорівні сьогодні була можливість існування складних систем і високоорганізованих істот (насамперед людей), елементарні процеси на макрорівні початково повинні були здійснюватися дуже вибірково. Тобто кожна ландшафтна система в межах якої перебуває група туристів є унікальним утворенням як і будь-яка особистість. Тут існують умови для зацікавлення туристів тим, що таке складне ландшафтне утворення має реагувати і на складних істот у його межах, тобто самих туристів. Доцільно при цьому згадати цікаві експерименти у природі, які на реальних вимірах показують наявність таких взаємовідносин.

Водночас існує й принцип антропоного збіднення, відповідно до якого будь-яка діяльність людини, навіть спрямована на підвищення різноманіття (інтродукція нових видів, або такий відносно незначний вплив як туристична діяльність), зрештою призводить до зниження природного різноманіття. Так багато вчених вважають, що за час життя останнього покоління людей зникло більше видів організмів, ніж за весь час фанерозою, включно зникнення динозаврів 65 млн. років тому [1]. Тут варто зазначити, що зниження компонентного й ландшафтного різноманіття насамперед негативно діє на інформаційно-функціональну гармонійність природних систем. Цей факт важко продемонструвати туристам, та існує можливість здійснити порівняння в процесі туристичного маршруту щодо умовно корінних (антропогенно слабо змінених) і антропогенних систем. Тут наглядно можна побачити як деградують такі суттєві параметри систем як різноманіття, стійкість, а водночас і привабливість.

Туристи практично самотійно здатні прийти, унаслідок отримання таких знань, до справедливості дії принципу антропогенного обмеження: не варто витрачати зусилля на зміну законів природи – вони будуть марними.

Головною метою застосування ландшафтного підґрунтя для вироблення наукових основ туристичної діяльності є викликання у туристів відчуття спорідненості з ландшафтною структурою навколишнього середовища. Тобто обов'язковість спільної життєздатності, яке, загалом, є складно організованим явищем, притаманним природним територіальним системам і спрямоване на збереження власної структури, а також механізмів саморегулювання у мінливих умовах середовища. Тут механізми саморегулювання в ландшафтних системах варто пояснювати туристам з екологічних позицій як їх здатність до зміни внутрішніх властивостей і кількісних характеристик певних складових екологічних компонентів, разом з суспільними чинниками, які забезпечують збереження функціональних і морфологічних рис природної системи.

Загалом до життєпідтримувальних функцій екосистем належать взаємодії між живими організмами, їх популяціями, угрупованнями і фізичними та хімічними процесами в навколишньому середовищі. Екосистеми виконують чотири основні функції спрямовані на життєзабезпечення: регулювання (підтримання економічної діяльності і благополуччя людей через, зокрема, регулювання клімату, захист території водозборів і вододілів, попередження ерозійних процесів, зберігання і перероблення відходів, збереження біотичного різноманіття тощо, що спрямовано на відтворення навколишнього середовища і підтримання його стійкості); виробничі функції (надання основних ресурсів, таких як кисень, харчі, питна вода і технічні ресурси); функції переносу (надання простору і необхідного фізичного базису для проживання, сільського виробництва, лісового господарства, промисловості, рекреації, збереження природи тощо); інформаційні функції – забезпечення естетичних, культурних і наукових переваг [3].

Використання властивостей ландшафтних систем для пояснення туристичним групам суспільно контрольованих життєзабезпечувальних функцій доцільно здійснювати переважно за наявності в межах туристичного маршруту ландшафтних систем з яскраво проявленими такими явищами. Виникає дуальна ситуація. По-перше, за наявності неузгоджень між природою та функціонуванням суспільного чинника (можливо на конкретних прикладах

пояснити ситуацію). По-друге, за наявності узгоджень між цими чинниками варто пояснювати як це відбувається на ландшафтній організованості території.

Список використаних джерел

1. Данилов-Данилян В.И. Устойчивое развитие и проблемы экологической политики. ЭКОС. 1999. № 5. С. 3-12.
2. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.
3. Экологический энциклопедический словарь. Москва: Издательский дом «Ноосфера», 1999. 930 с.

Дутчак С. В.,

кандидат географічних наук, доцент кафедри геодезії, картографії та управління територіями географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ЛАНДШАФТ: ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Туристсько-рекреаційна сфера господарської діяльності розвивається як складна соціально-економічна система. Головною умовою її функціонування є, в першу чергу, наявність відповідного набору туристсько-рекреаційних ресурсів (ТРР) які належать до двох груп: *перша група* – це ті ресурси які є передумовою розвитку туризму та рекреації; *друга* – ті що забезпечують роботу суб'єкта господарської діяльності та можливість створення турпродукту.

Тому туристсько-рекреаційну діяльність пропонуємо розглядати з двох позицій: 1) *як діяльність підприємств* – суб'єктів господарювання, які виступають в ролі засобів виробництва турпродукту, і 2) *як діяльність туриста*

(рекреанта), спрямовану на задоволення своєї мети (потреби у відпочинку, пізнанні, інтересу тощо) [2, с. 15-16, с. 41-47].

Ландшафтний підхід до вивчення і систематизації інформації про ТРР також вирішує багато питань із точки зору організації обслуговування, спеціалізації (виду, форми, напрямку, структури тощо) турпродукту конкретної території. **Ландшафт** (різних ієрархічних рівнів) *доцільно розглядати як систему із натуральними чи/або набутими в результаті людської діяльності рисами та властивостями, систему яка є носієм певного набору туристсько-рекреаційних ресурсів. Ресурси тут виступають основою функціонування системи - “людина (турист, рекреант) – туристсько-рекреаційне середовище”*.

Виокремлення туристсько-рекреаційних ландшафтів в окремий клас антропогенних, пропонуємо розглядати з позиції *генезису* такого явища (мається на увазі – туристсько-рекреаційний ландшафт). Під *генезисом* ландшафту, розуміємо спосіб виникнення ландшафтного комплексу, зумовлений певним видом процесів і чинників [4].

Туристсько-рекреаційний ландшафт (середовище туристсько-рекреаційної діяльності) можемо охарактеризувати як:

1) **Специфічний клас ландшафтів по відношенню до часу свого існування**, що впливає із концепції сегментації ТРД [2, с. 23-25]. Кожен сегмент, підсегмент чи різновид діяльності людини пов’язаної з відпочинком, оздоровленням, пізнанням має свої закономірності стосовно часу, а отже і відповідний ландшафт, де відбувається ТРД, *може існувати відповідний час*.

2) **Туристсько-рекреаційні ландшафти практично неможливо прив’язати (співставити) із натуральними** і тому встановити жорсткі рамки взаємозалежності та взаємообумовленості між ними. Ф.М. Мільков зазначав, що в основу виділення антропогенних ландшафтів – покладено діяльність людини, а в основу виділення класів натуральних ландшафтів - особливості макрорельєфу [4]. Але згідно із запропонованою нами сегментацією туристсько-рекреаційної діяльності, *початковим етапом аналізу території для потреб сфери відпочинку і туризму* має стати характеристика натуральних ландшафтів.

3) *Туристсько-рекреаційний ландшафт слід сприймати і як парagenетичний комплекс, і як парадинамічний.* Тобто, пропонуємо запозичити у природничому ландшафтознавстві генетичний принцип, як один із принципів районування при виокремленні зон, провінцій, районів, тощо. Туристсько-рекреаційний ландшафт формується (або вже функціонує) на основі існуючих чи то природних, чи то антропогенних ландшафтів, або об'єднує декілька типів, класів. Скажімо, розгортання ТРД в сільській місцевості передбачає використання поселенських антропогенних ландшафтів (АЛ). Але функціонування туристсько-рекреаційної діяльності стане причиною розбудови необхідної інфраструктури і, як наслідок з категорії поселенського АЛ він буде переведений в туристсько-рекреаційний ландшафт (ТРЛ), або ці два класи ландшафтів будуть успішно співіснувати і взаємодоповнювати один одного. Прикладом можуть бути такі спортивно-оздоровчі туристсько-рекреаційні ландшафти: гірськолижні комплекси в районі села Мигово і перевалу “Німчич” у Вижницькому районі, села Горбові в Герцаївському районі та ін. Якщо в основі ТРЛ с. Мигово та перевалу “Німчич” лежать поселенські та лісогосподарські ландшафти, то села Горбово – поселенські та сільськогосподарські. В цьому випадку ми маємо право говорити про формування (або уже функціонування) своєрідних *парадинамічних антропогенних туристсько-рекреаційних ландшафтних комплексів*. До спортивно-оздоровчого туристсько-рекреаційного ландшафту в районі с. Мигово можемо віднести систему територіально суміжних між собою типологічних одиниць, які характеризуються горизонтальними міжкомплексними зв'язками. Система різних контрастних одиниць – лісогосподарських ландшафтів, поселенських ландшафтів, дорожніх ландшафтів, самої техногенної системи – гірськолижних трас та спеціальної інфраструктури – все це разом створюють конкретний ТРЛ. *Але такий ландшафт є типовим (за набором складових) і для інших регіонів.* Типовою його рисою є *спеціальне функціональне призначення* – задоволення потреби рекреантів (туристів, спортсменів) у занятті гірськолижним спортом, активним відпочинком, тощо. І всі вони формуються з обов'язковим включенням схилових ландшафтних комплексів і мають типовий техногенний блок, незалежно в якому

районі (або інакше – в яких природних ландшафтах) вони функціонують (або формуються). Далі, уже з цього прикладу стає очевидним, що функціонування гірськолижного комплексу – як специфічного типу ТРЛ, в нашому регіоні, носить сезонний характер. Тому маємо право припустити, що на базі цього ландшафту з часом буде формуватися ще складніша система, яка б дала змогу зробити діяльність господарюючого суб'єкта більш рентабельною (з економічної точки зору). Тобто, до туристсько-рекреаційного парадинамічного комплексу (системи) в теплий період будуть залучатися суміжні території лісогосподарських, дорожніх ландшафтів і, як наслідок, будуть встановлюватися нові парадинамічні зв'язки.

4) Четвертий особливий момент: ***антропогенне ландшафтознавство має спільний із традиційним ландшафтознавством об'єкт вивчення – ландшафтну сферу Землі, предмет вивчення у них є різний.*** У традиційного (природного, натурального) ландшафтознавства – це натуральний ландшафт, а в антропогенного – антропогенні ландшафти, ландшафтно-техногенні та ландшафтно-інженерні системи [1; 4].

5) П'ятий момент: ***туристсько-рекреаційний ландшафт слід розглядати в постійній динаміці.*** Від початку його створення (стадія зародження), час зрілого існування, аж до різноманітних варіантів старіння (стадія деградації), або переродження, перехід в якісно новий варіант з новою функціональною запрограмованістю. Формування нового варіанту ТРЛ на базі деградованого ТРЛ часто пов'язане із якісною зміною технічно-матеріальних можливостей, із створенням можливості використання нового (не використововуваного досі) того чи іншого компонента натурального ландшафту, чи попереднього антропогенного. Скажімо формування і розростання гірськолижного комплексу “Мигово” досягне свого максимального розвитку за декілька років. Певний час буде функціонувати стабільно, справляючись із туристсько-рекреаційним навантаженням. Основними проблемами, які призведуть до деградації даної території будуть – розростання туристичної інфраструктури і пов'язані з цим екологічні проблеми: збільшення концентрації об'єктів готельно-ресторанного сервісу, зростання величини об'єму водопостачання та водовідведення, збільшення кількості відпочиваючих потягне

зростання концентрації автотранспорту (а це – зниження якості повітря) і т.д. Ще один, особливо складно керований негативний момент – це неконтрольований площинний прес туристсько-рекреаційного навантаження в літній період на навколишні ландшафтні комплекси. Занепад ТРД в межах цього ландшафту буде проходити з двох причин: одна описана вище, а інша – це розвиток нових територій (ландшафтних комплексів) з такою ж функціональною спрямованістю. Тому одним із варіантів переродження спортивно-оздоровчого типу використання території буде формування курортно-лікувальної інфраструктури на основі родовищ мінеральних вод, що є тут в наявності, поступове перетворення лісових ландшафтів у лісопаркові. А у випадку створення умов для розвитку літніх видів активного відпочинку (скажімо, кінні та пішохідні прогулянкові походи, розвиток дельта- та парапланеризму, тощо) будуть розширюватися зони ТРД, формуватися своєрідні лінійні ландшафти вздовж прокладених туристичних стежок: створення місць для стоянок, ночівель, площадок для обслуговування планеристів тощо. В цьому випадку, мова вже йтиме про своєрідні парадинамічні ландшафтні системи, які об'єднуватимуться у вищі за ієрархією ландшафтні одиниці – райони, області, зони. Розвиток туристсько-рекреаційного господарства «тягне» за собою зміни практично у всіх інших господарських комплексах. Скажімо, розвиток сільського господарства поступово спрямовуватиметься на задоволення потреби туристсько-рекреаційної галузі у продуктах харчування, які не можуть, або не вигідно транспортувати із зовні – продукцію птахівництва, овочівництва тощо. Поступове залучення сільських поселенських ландшафтів до туристсько-рекреаційної діяльності проходитиме шляхом формування відповідної туристсько-рекреаційної інфраструктури, розбудови закладів розваг, розростання кінних господарств, розширення сфери послуг загалом.

Динаміку туристсько-рекреаційного ландшафту слід розглядати з позиції сегментів ТРД – так як кожен сегмент характеризується своєрідністю процесу туристсько-рекреаційної діяльності.

Використовуючи ландшафтний підхід до дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів, *постає логічне завдання систематизувати надзвичайно*

*різноманітні територіальні одиниці туристсько-рекреаційних ландшафтів та розробку їх класифікації. Вирішення цієї проблеми пропонуємо проводити паралельно з двох позицій. По-перше – враховувати природний потенціал певного середовища та потенціал стійкості [5]. По-друге, вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів та оцінку території для ТРД необхідно проводити враховуючи притаманні для кожного сегменту ТРД **критерій-ознаки**, територіальну прив'язку кожного сегменту ТРД та технологічні вимоги для створення конкретного турпродукту. У свій час А. Г. Ісаченко наголошував що класифікація та систематизація певного об'єму інформації є «універсальною загальнонауковою процедурою, без якої дослідження не може вважатися завершеним, а розробка класифікації визиває необхідність теоретично осмислити все різноманіття фактів, що відносяться до об'єктів які вивчаються» [3].*

Отже, «туристсько-рекреаційні ландшафти» – це своєрідні природні, природно-антропогенні чи антропогенні комплекси (залежно від виду ТРД та ступеня перетвореності натурального середовища), які забезпечують потребу людини в туристсько-рекреаційній діяльності і виконують особливу соціально-економічну функцію – відновлення життєвої енергії, задоволення інтересів та потреб людини у відпочинку, оздоровленні, пізнанні тощо.

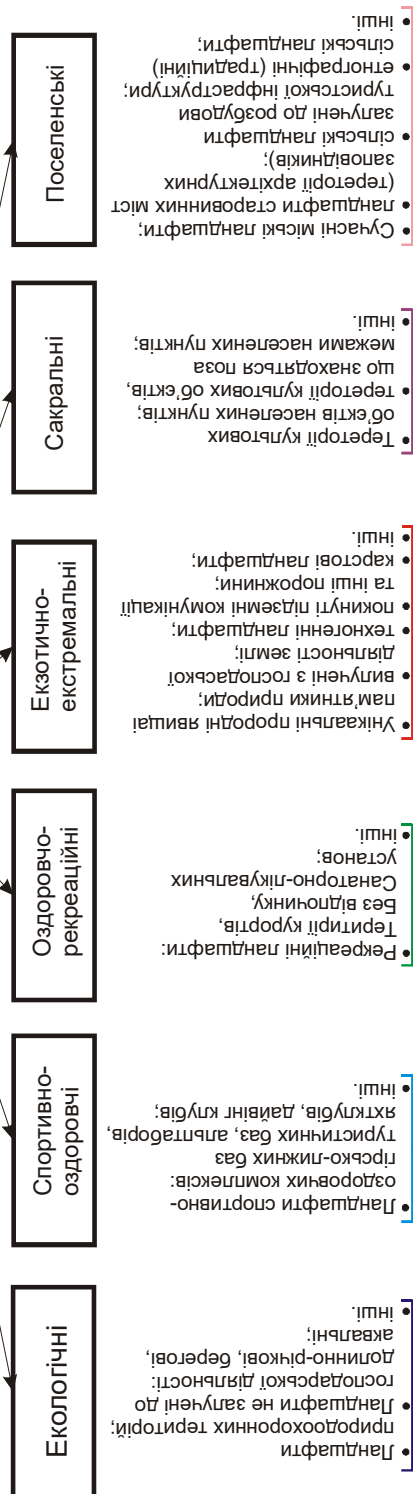
*Закономірно виникає питання: якщо ми відносимо їх до класу антропогенних ландшафтів, то причому тут природні? Відповідь закладена в наступному твердженні – “залежно від виду туристсько-рекреаційної діяльності та ступеня перетвореності натурального середовища”. Тобто, хоча туристсько-рекреаційний ландшафт і відносимо до класу антропогенних, *середовище*, де відбувається діяльність пов'язана з туризмом та рекреацією, може використовуватися, і при цьому абсолютно або практично не змінюватися під її впливом. Отже, в певному випадку жоден компонент натурального ландшафту не зазнає докорінних змін, а отже ландшафт залишається природним або природно-антропогенним.*

Ієрархічну структуру таксономічних одиниць ТРЛ пропонуємо на схемі нижче [2, с.96].

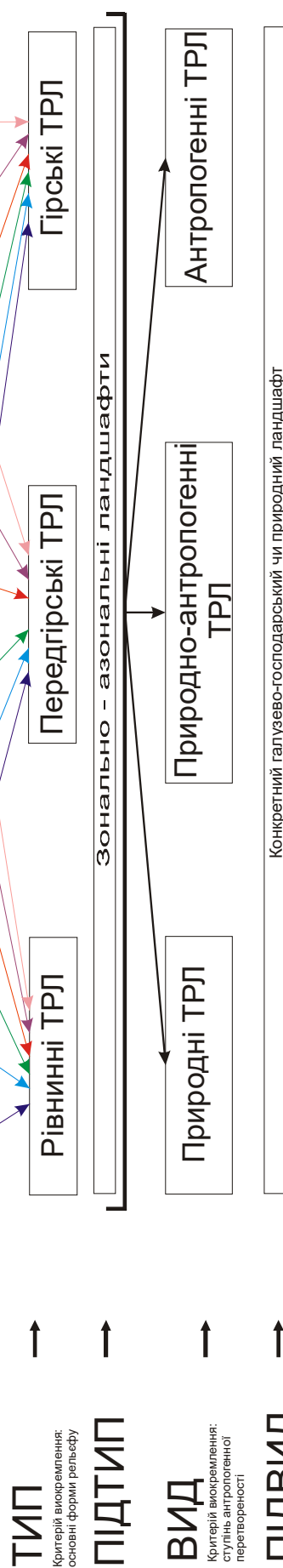
КПАС

ТУРИСТСЬКО - РЕКРЕАЦІЙНІ ЛАНДШАФТИ

ПІДКЛАСИ



ВАРИАНТИ



Мал. 3.1. Ієрархічна структура таксономічних одиниць туристсько-рекреаційних ландшафтів

Список використаних джерел

1. Денисик Г.І. Лісополе України. – Вінниця: Тезис, 2001. – 284 с.
2. Дутчак С. В. Туристсько-рекреаційні ресурси ландшафтів. – Чернівці, Видавничий дім «Родовід», 2014. – 196 с.
3. Исаченко А.Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование. – Москва: Высш. школа, 1991. – 366 с.
4. Мильков Ф.Н. Парагенетические ландшафтные комплексы // Научные записки Воронежского отдела географического общ. СССР. – Воронеж, 1966. – 156 с.
5. Мироненко Н.С. Территориальная структура рекреационных ресурсов (проблемы изучения) // Рекреационные ресурсы и методы их изучения. М.: МФГО СССР, 1981. – С. 14–27.

Volovyk Oleksandr

magister uczelni WSB, Poznań, Polska

WYBRANE RODZAJE RUCHU TURYSTYCZNEGO, WALORY TURYSTYCZNE I KULTUROWE

Turystyka miejska. Turystyka miejska ściśle powiązana jest z potrzebą zagospodarowania wolnego czasu osób zamieszkujących w mieście, bez jego opuszczania. W zakresie tematu znajdują się zatem trzy najważniejsze kwestie wymagające głębszego omówienia i powiązania ze sobą, a mianowicie zjawisko wolnego czasu mieszkańców miast, możliwe formy jego zagospodarowania w mieście (turystyka miejska), ale w powiązaniu z wykorzystaniem i jednocześnie ochroną środowiska naturalnego. Ponadto, na współczesną turystykę miejską składają się dwa nurty turystów. Pierwszy to zewnętrzny, a drugi to wewnętrzny. Formy zaspokajania potrzeb turystycznych dla obu nurtów mogą być różne, ale mogą też się uzupełniać. Charakterystyczne formy turystyki dla nurtu zewnętrznego to: turystyka biznesowa,

pielgrzymkowa, sportowa, uzdrowiskowa, kulturowa, edukacyjna czy etniczna. Dla nurtu wewnętrznego zaś typowymi formami turystyki są: turystyka rekreacyjna, rozrywkowa, ale też sportowa, uzdrowiskowa, kulturowa, edukacyjna, etniczna czy religijna¹.

Turystyka kulturowa. Turystyka kulturowa obejmuje podróżowanie, którego podstawowym motywem jest dziedzictwo kulturowe. Dziedzictwo pojmowane jest w tym przypadku w dwojaki sposób: 1) dziedzictwo sensu stricto, obejmujące zabytki oraz dzieła sztuki – kultura w tym sensie jest ściśle związana z historią ogólną i historią sztuki; 2) dziedzictwo w ujęciu szerszym z uwzględnieniem elementów takich jak: życie codzienne, nauka i technika (fabryki, urządzenia), środowisko geograficzne (krajobrazy i ich interpretacje, sposoby użytkowania przestrzeni dawniej i dziś), literatura poświęcona różnym regionom, kuchnia traktowana jako sztuka życia itd². Według WTO (World Tourism Organization) turystyka kulturowa obejmuje podróże podejmowane z zasadniczo kulturalnej motywacji, takie jak wyprawy studyjne, związane z wystawieniem sztuki, wycieczki kulturalne, podróże dla wzięcia udziału w festiwalach i innych wydarzeniach kulturalnych, zwiedzanie miejsc i monumentów, wyprawy dla zapoznawania się z przyrodą, folklorem i sztuką oraz pielgrzymki³.

Turystyka rozrywkowa. Pod pojęciem turystyki rozrywkowej należy rozumieć podróże do miejsc oferujących turystom spędzenie wolnego czasu w formie zabawy, relaksu, której często towarzyszą głębokie przeżycia emocjonalne (np. estetyczne, poznawcze)⁴. Duża różnorodność form rozrywki znajduje przełożenie na typy aktywności turystów uczestniczących w turystyce rozrywkowej. Do klasycznych celów podróży w obrębie tej formy turystyki należy zaliczyć przede wszystkim: parki rozrywki i parki tematyczne, obiekty kulturalne i kulturalno-rozrywkowe, w tym teatry, kina, kluby muzyczne itd., obiekty gastronomiczno-rozrywkowe, obiekty rekreacyjne i sportowe, centra hazardu, obiekty handlowo-rozrywkowe, uczestnictwo w wydarzeniach kulturalno-rozrywkowych, uczestnictwo w życiu nocnym miejscowości,

¹ M. Sitek, Polityka ochrony środowiska w sektorze usług turystycznych w świetle prawa Unii Europejskiej, Olsztyn 2007, s. 25

² B. Barbier, Wybrane aspekty turystyki kulturowej Francuzów, wyd. Turyzm, Nr 15/1-2, 2005, s. 96

³ WTO (World Tourism Organization), The Role of Transnational Tourism, Madrid 1985

⁴ R. Pawlusiński, Turystyka rozrywkowa, wyd. Journal of Health Sciences, 2008, s.2

alternatywne formy zwiedzania miejscowości⁵.

Turystyka alternatywna. Termin „turystyka alternatywna” był używany w różnych znaczeniach: do określania „alternatywnych” zachowań turystów lub jako alternatywa dla turystyki masowej. W pierwszym przypadku pojęcie „turystyka alternatywna” miało znaczenie pejoratywne, odnosi się do patologicznego wpływu turystyki na życie społeczności odwiedzanych (np. turystyka o motywacji seksualnej, narkotykowej), negatywnego wpływu na gospodarkę (ekskluzywne enklawy – sektory turystyczne) lub środowisko przyrodnicze miejsc recepcji ruchu turystycznego. Powszechnie jednak przyjęto wspólną, nazwę „turystyka alternatywna” na określenie form turystyki „łagodnych” wobec środowiska – zarówno przyrodniczego, jak i kulturowego. W takim znaczeniu termin „turystyka alternatywna” jest stosowany w literaturze przez wielu autorów⁶. Jak podaje A. Niezgoda, koncepcja turystyki alternatywnej powstała „na gruncie buntu przeciwko cywilizacji przemysłowej i konsumpcyjnemu modelowi życia, który powoduje niszczenie środowiska i autentycznych relacji między ludźmi”⁷.

Turystyka piesza. Turystyka piesza to najpopularniejsza i najstarsza forma turystyki, również jest popularną formą rekreacji ruchowej, może przybierać ona charakter dyscypliny sportowej. Podstawową formą turystyki pieszej, która też jest nazywana pieszą turystyką wędrowną, są krótko-bądź długodystansowe wędrowki piesze odbywane w celach krajoznawczych lub po prostu dla przyjemności bezpośredniego kontaktu z przyrodą. Krótkie wędrowki piesze nie wymagają specjalnych predyspozycji ani sprzętu⁸.

Turystyka rowerowa. Turystyka rowerowa uważana jest za jedną z najbardziej atrakcyjnych form czynnego wypoczynku, jest popularna w całej Europie i rozwija się bardzo szybko dzięki tworzeniu krajowych i międzynarodowych szlaków kolarskich⁹. Turystyką rowerową jest podróż, gdzie środkiem lokomocji turysty jest rower, a bagaż

⁵ Tamże

⁶ Zajadacz A., *Turystyka alternatywna*, wyd. Instytut Turystyki, Warszawa 2005, s. 6

⁷ A. Niezgoda, Rola różnych koncepcji i form rozwoju turystyki dążeniu do celów rozwoju zrównoważonego, „Turyzm” 2008, s. 80

⁸ J. Czerwiński, *Podstawy...*, wyd. cyt., s. 186

⁹ Tamże, s. 197

jest przewożony w specjalnych sakwach bagażowych lub przyczepkach. Taka forma wypoczynku koncentruje się głównie wzdłuż tras wycieczkowych, atrakcyjnych pod względem krajobrazowym i turystycznym, które oznaczone są specjalnymi symbolami wyznaczającymi ich przebieg nazywają się szlakami rowerowymi lub trasami rowerowymi¹⁰.

Walog turystyczny. Walog turystyczny utożsamiany jest najczęściej z wartością i przydatnością. Walogami turystycznymi nazywane są tereny o określonych cechach środowiska naturalnego (przyrodniczego) oraz materialne i duchowe przejawy ludzkiej działalności (z przeszłości i współczesne), mające istotne znaczenie dla turystyki¹¹. Według J. Kruczały walory antropogeniczne dzielą się na historyczne, czyli miejsca, obiekty związane z nowoczesnymi miastami, do których zaliczyć można Poznań, interesującymi dziełami techniki, architektury miejskiej, jak i również z pozostałymi obiektami współczesnej kultury¹².

Walog kulturowy. Walog kulturowy nazywany jest jako dobro zasobów kulturalnych, które inspiruje rozwój turystyki a turysta postrzega walog jako wyróżniający się element zasobów, wartościujący, mogący zaspokoić jego potrzeby emocjonalne. Turystyka natomiast walory kulturowe chroni, wzbogaca i popularyzuje¹³.

Atrakcja turystyczna. Atrakcje turystyczne (tourist attractions) określane są jako kluczowy składnik rynku turystycznego i ważny element systemu turystyki. Atrakcje stymulują bowiem zainteresowanie odbyciem podróży do miejsca docelowego (tourism destination) oraz zapewniają zadowolenie odwiedzającym te miejsca¹⁴. Są magnesem przyciągającym turystów do regionu, a zarazem pobudzają popyt na inne usługi turystyczne. Mimo ogromnego znaczenia dla turystyki nadal pozostają słabo poznane¹⁵. Jedną z częściej cytowanych definicji atrakcji turystycznej jest funkcjonalne ujęcie problemu zaprezentowane przez Walsha-Herona i Stevensa. Sugerują oni, że atrakcja

¹⁰ B. Cymańska-Grabowska, B. Steblik-Właźlak, Podstawy..., wyd. cyt., s. 69-70

¹¹ A. Kowalczyk, Turystyka zrównowazona, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 98

¹² W.W. Gaworecki, Turystyka, wyd. cyt. s.108-109

¹³ Tamże, s. 79

¹⁴ C. A. Gunn, Tourism Planning, wyd. Crane Russak, New York 1979

¹⁵ G. Richards, Tourist Attractions System; exploring cultural behavior, art. „Annals of Tourism Research”, 2002, s. 1048–1064

jest funkcją regionu turystycznego, przypisują jej zdolność przyciągnięcia użytkowników, zapewnienia im rozrywki i niezapomnianych doświadczeń oraz przyjemnego sposobu na spędzanie wolnego czasu. Dodają, że cechą atrakcji powinno być także jej zaplanowanie, które pozwala na maksymalne wykorzystanie jej potencjału. Poza tym atrakcja powinna być zarządzana w sposób zapewniający satysfakcję klientów poprzez zapewnienie odpowiedniego poziomu usług i udogodnień adekwatnego do wymagań, potrzeb i zainteresowania odwiedzających. Ostatnią cechą atrakcji jest kwestia ich dostępności; cytowani wyżej autorzy nie rozstrzygają jednak, czy korzystanie z atrakcji musi być płatne, czy może ona być dostępna bez żadnych opłat.

Басай І.Є.,

студентка 1 курсу МСО природничо-географічного факультету,
Вінницький державний педагогічний університет
ім. Михайла Коцюбинського

ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ І СЬОГОДЕННЯ

З важких випробувань для усіх українців розпочався 2022 рік. Цінності, якими дорожили до цього, стали не важливими, кожен почав цінувати понад усе свою країну, волю та сім'ю. У сучасних умовах наші співвітчизники були змушені залишити свої домівки та знайти прихисток у різних куточках нашої країни та за її межами.

На сьогоднішній день туристична галузь України переживає непростий період. Потоки туристів із закордону припинилися, були скасовані бронювання в готелях, авіа-перельоти, велика кількість туристичних ресурсів стала недоступною. В умовах сучасної ситуації туризм не є настільки актуальним, а тому надходження від цієї галузі у бюджет країни суттєво зменшились. Тому зараз важливо розвивати внутрішній туризм, щоб зберегти економічний баланс та фінансову спроможність.

Туризм виконує багато функцій, основними серед них є пізнавальна, соціально-комунікативна, виховна, розважальна та рекреаційна. Станом на сьогодні рекреаційна функція відіграє найважливішу роль, адже протягом останніх місяців люди перебувають у постійному стресі, їм потрібно переналаштуватися, щоб відновити свій емоційний стан та продовжувати працювати на користь нашої держави.

За рекреаційним районуванням О. Бейдика в Україні виділено 5 районів: Причорноморський, Карпатсько-Подільський, Полісько-Столичний, Харківський та Придніпровсько-Донецький [1]. У сучасних умовах більшість з цих районів є непридатними для розвитку туризму. Таким чином для туризму залишилися доступними Карпатсько-Подільський та західна частина Полісько-Столичного райони. Крім того, в ці райони і приїхала найбільша кількість біженців.

Зелений туризм у 2022 році набув нового значення, оскільки у пошуку тимчасово місця проживання люди заселяють не лише великі міста та містечка, але й села, у яких їм надають у користування будинки. Тут можна познайомитися із мальовничими ландшафтами, адже своєю красою вражають поля, річкові долини, ліси тощо.

У Карпатському-Подільському районі, до складу якого входять Вінницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька та Чернівецька області знаходиться велика кількість туристичних ресурсів. Це і природні ландшафти, і антропогенні. Здійснюючи екскурсійну діяльність можна відвідати унікальні природні ландшафти, серед яких Дністровський каньйон, Сколівські Бескиди, Подільські Товтри. Цікавими водними ландшафтами є річки Дністер, Західний Буг, Черемош, Стрий, озеро Синевир, Манявський водоспад, Шипіт, Гук, Джуринський водоспади. Серед історико-культурних пам'яток можна виділити Хотинську та Кам'янець-Подільську фортеці, Олеський, Підгорецький, Золочівський замки, замок Паланок та замок Шенборнів.

У Полісько-Столичному районі придатною для здійснення туристичної діяльності залишається Волинська область. Ця область надзвичайно багата на водні ресурси. Тут налічується 230 озер, серед них найвідомішими є група

Шацьких озер, що знаходяться в Шацькому національному природному парку. Озеро Світязь є найглибшим озером не лише області, але і України. Відомі Шацькі озера і своїми цілющими водами, які є насичені різними мінералами. У парку знаходяться різноманітні лісові ресурси, серед яких переважає сосновий ліс із чорницевим покривом.

Через свою близькість до кордону із Білоруссю Шацький парк має певні ризики, щодо прийому туристів. Суворо заборонено також відвідування лісів під час військового стану.

На Волинь знаходиться велика кількість пам'ятників історії, архітектури, літератури, мистецтва, які відіграють важливу пізнавальну функцію для туристів. На особливу увагу заслуговує Луцький замок – фортифікаційна споруда, яку побудував в XIII ст. литовський князь Вітовт Любарт [3].

Сакральні ландшафти зараз є надзвичайно важливі. Люди відвідують храми для того, щоб помолитися за перемогу України, за усіх загиблих, за свою сім'ю. Найвідомішими храмами у Карпатсько-Подільському районі є Свято-Покровський кафедральний собор у Львові, Храм Преображення Господа Ісуса Христа у Львові, Храм Пресвятої Богородиці Володарки України у Львові. До паломницьких об'єктів району належать Зарваниця, Унів, Манява, Гошів, Крехів та Почаїв [2].

У Волинській області Троїцький костел Петра і Павла (XVIII ст.) збудований у стилі раннього бароко, пишно декорований скульптурами та настінними розписами. Глибоке враження справляють архітектурний ансамбль Воздвиженського братства (1617 р.); монастир домініканців, монастир василіанів, нині діючий жіночий Зимненський монастир, Володимир-Волинський Успенський собор (XII ст.) й інші [3].

Надзвичайно важливим є розвиток краєзнавства, оскільки знання про культуру свого народу, його традиції, історію краю на сьогодні є не лише актуальними, але й надзвичайно важливими для кожного українця. Для розширення своїх знань та бачення української автентичної культури можна відвідати різні музеї, які функціонують в кожному місті та містечку. Яскравими

прикладом є музей писанки у Коломиї, Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка (дім Франка), музей визвольної боротьби України у Львові, Львівський музей історії релігії, Волинський історичний музей ім. О.М. Дверницького, Літературно-меморіальний музей-садиба Лесі Українки у Колодяжному, музей сучасного українського мистецтва Корсаків, музей Волинської ікони у Луцьку, музей українського війська та військової техніки та Вінницький обласний краєзнавчий музей.

У майбутньому туризм в Україні безумовно стане найважливішою галуззю вітчизняної економіки. Важливими заходами буде проведення Євробачення, фестивалів «Zaxidfest» та «Бандерштат», які приваблять туристичні потоки з усього світу. Отже, туристична галузь в Україні функціонує не зважаючи на усі труднощі. В Україні є велика кількість різноманітних природних та антропогенних ландшафтів, які приваблюють, не лише туристів з України, але і з усього світу. Основними туристичними районами стали Карпатсько-Подільський та Полісько-Столичний. Розвиваються такі види туризму як рекреаційний, релігійний, пізнавальний та зелений.

Список використаних джерел

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2001. 395 с.

2. Карпатсько-Подільський рекреаційний район України: сучасний стан і перспективи розвитку. *«Туристичні послуги на світовому ринку як фактор розвитку міжнародного туризму»: Зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 10 травня 2018 р.)* / Міністерство освіти і науки України, Львівський інститут економіки і туризму. Львів: ЛІЕТ, 2018. С. 244-255.

3. Цьось А., Овчаренко Т., Калитка С. Рекреаційно-туристичний потенціал Волинської області. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць*. 2011. С. 52-56.

СЕКЦІЯ 2

ТУРИЗМ В АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТАХ

Вальчук-Оркуша О.М.,

К.Г.Н., доцент,

Канський В.С.,

К.Г.Н., ст. викл.,

Канська В.В.,

К.Г.Н., ст. викл.,

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського

ВРАХУВАННЯ СПЕЦИФІКИ ДОРОЖНІХ ЛАНДШАФТІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Значимість дорожніх ландшафтів у процесі розбудови туристично-рекреаційної сфери поки що досліджена слабо. Здебільшого це зумовлено тим, що екскурсоводи переважно приділяють увагу дорозі, її покриттю та якості. Однак, дорога – лише центральна вісь, стержень дорожнього ландшафту. Під дорожнім ландшафтом необхідно розуміти складну систему антропогенного походження, структуру і особливості функціонування якого визначають власне дорога та належна їй інфраструктура.

Сучасні дорожні ландшафти розділено на три категорії [1]:

– *дорожні ландшафтно-інженерні системи (ДЛІС)* – складні активно функціонуючі структури, що включають в себе, крім дороги, всю належну до неї інфраструктуру; придорожні захисні лісосмуги, водовідвідні канали, численні кемпінги, станції технічного обслуговування, заправки, ресторанні комплекси, базари та ін. Дорожні ландшафтно-інженерні системи активно використовують в туристичній діяльності, і часто за їх станом визначається й якість туристичних послуг. Екскурсовод

має чітко розібратись і розуміти структуру дорожніх ландшафтно-інженерних систем, знати наявні у їх межах або околицях туристичні об'єкти, місця ділянки можливих аварійних ситуацій, мікрокліматичні особливості тощо;

- *дорожні ландшафтно-техногенні системи (ДЛТС)*. На відміну від попередніх, ці дорожні системи, їх функціонування не контролюється людиною, їх стан завжди гірший і в туристичній (екскурсійній особливо) діяльності їх використовують лише за необхідності;

- *власне дорожні ландшафти (ВДЛ)* – це покинуті або занедбані дорожні ландшафтно-інженерні та ландшафтно-техногенні системи. Однак, для туристичної діяльності вони значимі як об'єкти історії розвитку доріг і дорожніх ландшафтів. Мабуть, настав час активніше створювати не лише музеї автомобільної техніки різних періодів їх розбудови, але й музеїв дорожніх ландшафтів під відкритим небом – від звичайних польових доріг до сучасних дорожніх ландшафтно-інженерних систем. Розглянемо це конкретніше на прикладі сучасного дорожнього ландшафту автомагістралі Київ-Одеса.

Упродовж минулих 10 років ХХІ ст. на території України відбулись значні зміни просторової структури дорожніх ландшафтів. Автомагістраль Київ – Одеса не є виключенням. Фрагменти дорожніх ландшафтів та інфраструктура, котрі збереглись до наших часів, потрібно охороняти та заповідати, як і будь-які інші антропогенні ландшафти, а також активно використовувати їх у туристичній діяльності.

Виділення окремих історичних дорожніх урочищ. Це ділянки старих покинутих доріг або частини стежок, які примикають до ДЛТС Київ – Одеса. У 1926 р. відкрито повноцінний напрям Київ – Одеса. До теперішніх днів майже не зберіглось жодного первинного кілометра дорожнього полотна. Реконструювали та оновлювали дорожню систему разом із придорожною інфраструктурою. На ділянках, де раніше були придорожні корчми та шинки, сьогодні – інфраструктура, яка відповідає сучасним потребам людини (СТО, АЗС та інше). На території автодороги Київ – Одеса зберіглась частина старовинного Удицького шляху. Доцільно поблизу автотраси Київ - Одеса

виокремити ділянку та зробити музей під відкритим небом. Це дасть змогу привабити туристів, розвинути інфраструктуру поблизу місцевості, проводити польові практики зі студентами, семінари та інше. Також можливо поетапно відтворити формування дорожньої ландшафтно-інженерної системи від стежки до сучасного стану. Це дасть можливість наочно показати етапи розвитку та становлення автодороги упродовж століть. До ландшафтно-технічних (історико-географічних) об'єктів відносять релігійні споруди, оригінальні архітектурні споруди, стародавні маєтки, зони відпочинку та рекреації, історико-культурні центри, місця паломництва, музеї тощо. Поблизу ДШС Київ – Одеса знаходяться такі парки: Державний дендрологічний парк «Олександрія» НАН України (м. Біла Церква, Київська обл.); Національний дендрологічний парк «Софіївка» (м. Умань, Черкаська обл.); «Бузький гард» (Миколаївська обл.). Особлива увага приділяється природно-заповідному фонду «Савранський ліс», який розташований на межі лісостепу і степу. Лісотвірною породою є дуб скельний (*Quercus petraea*), 500-річні дуби звичайні (*Quercus robur L.*), липа серцевиста (*Tilia cordata*), клен польовий (*Acer campestre*), які становлять особливу наукову цінність.

Державний історико-культурний заповідник «Трипільська культура» знаходиться в 20 км від автодороги Київ – Одеса, що є однією із прикрас Черкаської області. На території музею реконструйовано будівлі та умови, в яких мешкали трипільці 5 тис років тому. На території музею збереглись стародавні стежки та дороги, якими пересувались трипільці. Також відтворено частину захисних споруд та валів, які оточували мегаполіс трипільців. Подібні музеї приваблюють туристів та іноземців, дають змогу проводити польові практики для студентів та екскурсії.

Зони відпочинку та рекреації. Поблизу автодороги Київ – Одеса розташовано: Жашківський кінний завод, Біопарк база відпочинку «Золотий фазан», Букський каньйон, Хаджибейський лиман. Такі туристично-рекреаційні об'єкти сприяють розвитку туризму [2].

Список використаних джерел

1. Денисик Г.І. Вальчук О.М. Дорожні ландшафти Поділля. Вінниця. ПП Видавництво «Теза». 2005. 178 с.
2. Дідура Р.В. З історії формування дорожніх ландшафтно-інженерних систем. Наук. Записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. 2017. Вип. 29 с. 106-112.



Рис. 1. Туристично-рекреаційні об'єкти в структурі дорожнього ландшафту автомагістралі Київ – Одеса

Война І.М.,

кандидат географічних наук,

Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

РЕЛІГІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ МАРШРУТ «КОСТЕЛАМИ ВІННИЦЬКОГО ПОДІЛЛЯ»

Оскільки туризм набув значущості у сучасному світі, для свого дослідження ми обрали один з перспективних напрямків – релігійний туризм. Дослідивши архітектурний і духовний спадок католицьких релігійних общин на території Вінницької області ми дійшли до наступних висновків.

На території Вінниччини сформувалася щільна мережа католицьких сакральних і селитебних об'єктів – костелів, каплиць, колишніх монастирів та палаців. Формуванню цієї мережі сприяли історичні події, пов'язані з окупацією українських земель Річчю Посполитою.

Поряд з поневоленням українського народу здійснювалось глибоке проникнення польської культури та католицької релігії на території України, зокрема і Вінниччини. Аналізуючи розподіл древніх костелів територією Вінницької області приходимо до висновку, що католицькі парафії існували у всіх її адміністративних районах. Однак на сьогоднішній день значна частка стародавніх костелів знаходяться у занедбаному стані і потребують реставрації.

Сучасні католицькі храми зосереджені, переважно у південно-західних районах області, де проживає значна кількість римо-католиків. Це Барський, Шаргородський, Тиврівський, Чернівецький, Муровано-Куриловецький райони. Значна частка католиків відвідує храми міста Вінниці.

Маршрут розпочинається у м. Вінниці, біля костелу Матері Божої Ангельської, що розташований на вул. Соборна 12, після вранішньої служби.

Тут же поряд через дорогу туристам пропонується оглянути ансамбль

домініканського монастиря – комплекс будівель сакральної архітектури, які були зведені в XVII столітті коштом Стефана Черленківського. Домініканський монастир займав північно-західну частину фортифікаційного укріплення Мури. І хоча сьогодні монастир не належить до католицької церкви, він був збудований як костел 1760 року. Його каркас складають три нефи, шість колон та прямокутні сакристії. В інтер'єрі збереглися фрагменти настінного живопису XVIII ст. Побудований у стилі барокко [5].



Рис. 1. Схема маршруту «Подорож костелами Вінницького Поділля»

Дорога до містечка Браїлів займе приблизно годину, при відстані приблизно 40 км, дорога невисокої якості. По дорозі паломникам можна показати землі, з яких було взято світовий еталон сірих лісових ґрунтів біля с. Медвеже Вушко. А також, в здовж

дороги будуть розташовані сучасні сади з колоновидних дерев. В смт. Браїлів відвідаємо костел Пресвятої Трійці. Крім того, туристам пропонується відвідати музей Чайковського і Фон Мекк.

Здійснивши годинний переїзд на відстань 43 км, пропонуємо оглянути Барський костел Святої Анни побудований у стилі неоготики у 1811 році. Передував сучасному костелу дерев'яний храм, який носив ім'я Святого Миколая, але пізніше був спалений. Костел розташований у мальовничій місцевості, неподалік протікає річка Рів, поряд знаходиться парк який закладений на руїнах палацу. Костел межує з православною церквою, розділяє їх лише кований паркан. Навпроти костелу розташований дім, видатного українського письменника М. Коцюбинського, який ми пропонуємо відвідати.

За 28 км від Бару заїжджаємо у Копайгородський костел Зіслання Святого Духа, споруджений у 1798 р. на кошти Я. Сулицького. З 1933 до 1942 рр. костел закрили [5]. Освячений у 1991 році, відреставрований і консекрований 17.10.1998 р. єпископом Яном Ольшанським.

Далі ми прямуємо до Мурованих Курилівців, де відвідуємо костел Матері Божої Неустанної Допомоги та палац родини Комарів. Будівництво костьолу почалося у жовтні 1994 р. Спочатку був побудований нижній костел, який посвятив єпископ Ян Ольшанський і в якому відправляється Свята Літургія.

Будівля палацу, що збудована у 1805 р., розташована на рельєфній місцевості. Будівля двоповерхова з основного фасаду, а з тилового триповерхова. Архітектура складна і ось як описується: «Фасади симетричні з трьома ризалітами. Центральний ризаліт головного фасаду прикрашений чотирьохколонним портиком іонічного ордеру та завершується трикутним фронтоном. На рівні першого поверху вздовж будівлі палацу тягнеться галерея на стовпах, над якою на ризалітах розміщені балкони, на кам'яних фігурних консолях. Перед тильним фасадом знаходиться простора тераса» [1].

Після відвідування палацу пропонується обідня перерва 1-1:30 год.

Далі група виїжджає до Могилів-Подільського, де відвідує костел Відвідин

Пресвятою Дівою Марією Св. Єлисавети. Перший католицький костел у Могилеві-Подільському з'явився в XVII столітті і проіснував до 1713 р. під заступництвом св. Ѓжегожа У 1743 р. збудовано Вірменський костел, який у 1885 р. перемінений на парафіяльний костел для католиків латинського обряду [1, 2, 4]. Нині цей костел вже не існує.

В 1991 р. о. Леонід Ткачук з Чернівців розпочав будівництво нового костелу, який на сьогодні уже побудований. Одночасно будується монастир отців Мар'янів. У монастирі є парафіяльна каплиця.

У м. Могилів-Подільський туристам пропонується зупинитися на ночівлю у готелі «Смарагд» по вулиці Київській 35. Тут неподалік є кафе «Під каштанами» в якому готують українську кухню за помірними цінами.

День другий. Цікава для туристів буде дорога до Чернівців, адже тут можна побачити мальовничі краєвиди Придністер'я. Зранку група відвідує Чернівецький костел Святого Миколая Єпископа, який збудований близько 1640 р. Костел періодично відновлювався 1728 р. і 1823 р. А у 1861-1875 рр. костел був розбудований і освячений у 1884 р. єпископом Козловським. У 1904-1906 рр. продовжується подальша розбудова костелу. Як і більшість релігійних споруд костел був закритий сталінською владою в 1937 р. Під час війни ненадовго був переданий католикам, але лише до 1947 р. – потім знову був закритий. Тільки 1989 р. костел переданий католицькій парафії [3].

Далі здійснюємо тривалий переїзд (73 км, близько 2-х годин) до с. Печора Тульчинського району, де розташований костел Святого Андрія Боболі. Костел споруджено 1904 року за ініціативи Костянтина та Яніни Потоцьких. Під храмом розміщений родинний склеп Потоцьких. Храм споруджено у стилі «модерн» з поєднанням середньовічного романтизму і сучасного на той період декору.

Крім того туристам пропонується прогулятися парком графа Потоцького зі штучними порогами и гротами, оглянути мальовничу природу Середнього Побужжя, зокрема долину р. Пд. Буг зі знаменитими Печорськими порогами, відвідати млин, який

збудований у 1899 році німецькими майстрами на замовлення графа Костянтина Потоцького [2, 4].

Після 20 хвилинного переїзду ми пропонуємо відвідати Немирівський костел Святого Йосипа Обручника Пресвятої Діви Марії. Костел споруджувався з 1905 до 1830 р. за проектом італійських архітекторів, на замовлення і коштів графа Станіслава Щенсного Потоцького. Храм освячений у 1838 р. єпископом Франциском Мацькевичем. Пізніше був знищений пожежею, а у 1870 р. відреставрований. У радянські часи в приміщенні храму знаходився театр, для цього здійснили деякі перебудови і знесли вежі. У 1995 р. храм повернено віруючим, відбудовано башти-дзвіниці, проведено ремонт та споруджено новий вівтар [3].

У Немирові є ще одна визначна пам'ятка культури, яку варто відвідати Це палац графині Марії Щербатової, спроектований чеським архітектором Іржі Стібралом. У будівництві також приймали участь архітектори Г. Гринер, Е. Крамарж, А. Зіма. Палац побудований у неокласичному стилі з місцевого вапняку на місці більш старого палацу Потоцьких і повторює пропорції попередньої будівлі. Навколо палацу закладений парк, який вражає набором дерев цінних порід серед яких – гінкго, смереки, кедр сибірський, липа срібляста, бундук канадський, чорна сосна і сосна Веймута, платани, дуби тощо, більшість з яких росте й нині [5].

Немирів є останнім пунктом маршруту, далі група виїжджає до Вінниці.

Як висновок, варто зазначити, що сучасні католицькі храми зосереджені, переважно у південно-західних районах області, де проживає значна кількість римо-католиків. Це Барський, Шаргородський, Тиврівський, Чернівецький, Муровано-Куриловецький райони. Значна частка католиків відвідує храми міста Вінниці. Разом з тим, католицькі храми є цікавими об'єктами туризму, тому і був розроблений перспективний маршрут для відвідування костелів Вінниччини. Маршрут спроектований таким чином, щоб мандрівники могли ознайомитися не лише з католицькими об'єктами, а й з найбільш цікавою культурною спадщиною та природою відвідуваної території.

Список використаних джерел

1. Визначні пам'ятки Вінниччини: Альбом / Вінниц. обл. краєзн. музей; відп. за випуск К. Висоцька. Вінниця, 2011. С. 137–138.
2. Вінниччина туристична: краєзн. довід. / упоряд. О. Кізян; ред. М. Спиця; // Управління культури і туризму Вінниц. облдержадм.; Вінниц. ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2009. С. 255–256.
3. Кам'янець-Подільська дієцезія Римо-Католицької Церкви в Україні/ режим доступу: <http://camenecensis.org.ua/>
4. Пам'ятки історії та культури Вінницької області: словникова частина / Упоряд. Ю.А. Зінько, М.Р. Мудрак та ін. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. С. 381.
5. Памятники градостроительства и архитектуры УССР. К.: Будівельник, 1985. С. 8.

Коптєва Т.С.,

к.геог.н., викладач,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. Сковороди

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА КАР'ЄРНО-ВІДВАЛЬНИХ ЛАНДШАФТАХ КРИВОРІЗЬКОЇ ЛАНДШАФТНО-ТЕХНІЧНОЇ СИСТЕМИ

Криворізька ландшафтно-технічна система (КЛТС) активно функціонує вже понад 150 років на території Дніпропетровської області в м. Кривий Ріг. Субшироотно простягається з півночі на південь на 96 км, із заходу на схід – на 62 км, і займає площу 4,1 тис. км², що складає 0,67% території України [1]. Основою розвитку КЛТС – Криворізький залізорудний басейн, запаси якого залізних руд складає понад 18 млрд. тон. За рахунок таких великих запасів залізних руд активно діє гірничодобувна

промисловість, яка трансформувала натуральні ландшафти в антропогенні. На сьогодні на території КЛТС зовсім не залишилося натуральних ландшафтів, з кожним роком антропогенні ландшафти збільшують свою площу, а саме гірничопромислові.

Зазначимо, що активний розвиток формування гірничопромислових ландшафтів припадає на другу половину XX – початок XXI ст. За підрахунками В. Л. Казакова, у межах КЛТС загальна площа гірничопромислових ландшафтів складає 17,1 тис. га, площа кар'єрів – понад 4,2 тис. га, площа відвалів – 7,0 тис. га, площа екстрактивних шламосховищ – 5,5 тис. га, площа шахтних провалів і зон зрушення – 3,4 тис. га [2]. Гірничодобувна промисловість як і кожна після своєї діяльності залишає промислові об'єкти, КЛТС є найкращою територією для розвитку туризму, а саме туристично-рекреаційної діяльності.

Детально дослідимо туристично-рекреаційну діяльність на кар'єрно-відвальних комплексах гірничопромислових ландшафтах (наприкладі Карачунівського гранітного кар'єра), так як таксономічною системою гірничопромислових ландшафтів Г. І. Денисика і Г. М. Задорожньої визначено, що найпоширенішим гірничопромисловим ландшафтним комплексом Криворіжжя є кар'єрно-відвальний [3, с.71].

Карачунівський гранітний кар'єр відноситься до кар'єрно-відвально-озерного типу місцевості, розташовується у межах Центрально-Міського району Дніпропетровської області (рис.1). Площа кар'єру 26,9 км². Карачунівський кар'єр, приурочений до надзапальної тераси р. Інгулець, абсолютна висота якої 200–220 м [3,с.86]. У геологічній будові Карачунівський кар'єр складений четвертинними відкладами: суглинками, глинами, пісками, і первинними гранітами. У кар'єрі видобували граніти, польовий шпат та пісок.

Карачунівський кар'єр у минулому належав до Карачунівського каменедробильного заводу, який належить до ВАТ «Криворізький гранітний кар'єр». Клімат помірно-континентальний. Мінімальна температура в січні становить – 15°C, середньорічна температура складає +23°C. Найбільша кількість опадів випадає в червні-липні – до 65 мм, найменша у січні-лютому – 28 мм. [3, с. 86].

На сьогодні Карачунівський гранітний кар'єр являє собою шестикутну виробку, витягнуту з півночі на південь. Максимальна його ширина – 700 м, а довжина – 1400 м. Висота ділянки кар'єра над рівнем річки становить 10-15 м (рис. 2).



Умовні позначення:

① - Карачунівський гранітний кар'єр

Рис. 1. Просторове розташування Карачунівського гранітного кар'єра [3]



Рис.2. Сучасний вигляд Карачунівського гранітного кар'єра

На території кар'єра природним шляхом проростають такі види рослин: бур'янові асоціації з окремими залишками деревних порід: тополі, берези, акації, осот польовий, пирій повзучий, полин гіркий (*Artemisia absinthium* L.), молочай лозяний (*Euphorbia virgata* W.K.). Відповідно на схилах кар'єра ростуть такі дерева, як яблуня дика, черешня, ближче до води – верба, береза, явір, тополя. На відвалах кар'єра присутні полин гіркий, пирій повзучий, молочай городній, хвощ польовий, осот польовий. Із деревних порід та кущів переважають береза бородавчата, осика, тополя, верба козяча, акація біла [3].

У туристичному відношенні Карачунівський кар'єр є досить привабливий об'єкт для місцевих жителів, але на сьогодні є необлаштований для туристичних цілей. Тому було розроблена картосхема (рис. 2) на якій запропоновані об'єкти для рекреації і формування в цілому туристично- рекреаційного об'єкта. За рис. 3 можна свідчити, що кар'єр у майбутньому має дуже гарний потенціал для облаштування піщаних пляжів для відпочинку, також розміщення атракціонів. Дана форма кар'єра також може ефективно слугувати для тренувань з водних видів спорту. Кар'єр знаходиться у центрі міста, що є безперечно важливим чинником розвитку туристично-рекреаційної діяльності.

Тому, врахувавши всі вище зазначені чинники, перспективу розвитку туристично-рекреаційної діяльності на кар'єрно-відвальних ландшафтах КЛТС наприкладі Карачунівського гранітного кар'єра перелічено у наступному:

1. вирівняти, облаштувати дно та стінки кар'єру, також засипати дно піщано-глинистим матеріалом для безпечного відпочинку чи водних тренувань;
2. створити піщаний пляж для комфортного відпочинку туристів;
3. організувати інфраструктуру території кар'єру, а саме під'їзд та паркову для автотранспорту та розроблення стратегії розвитку баз відпочинку;
4. облаштувати парк відпочинку на спланованій поверхні відвалу з мощеними доріжками та атракціонами;
5. здійснити насадження дерев та трав'янистої рослинності на терасовані робочі

гранітні уступи.

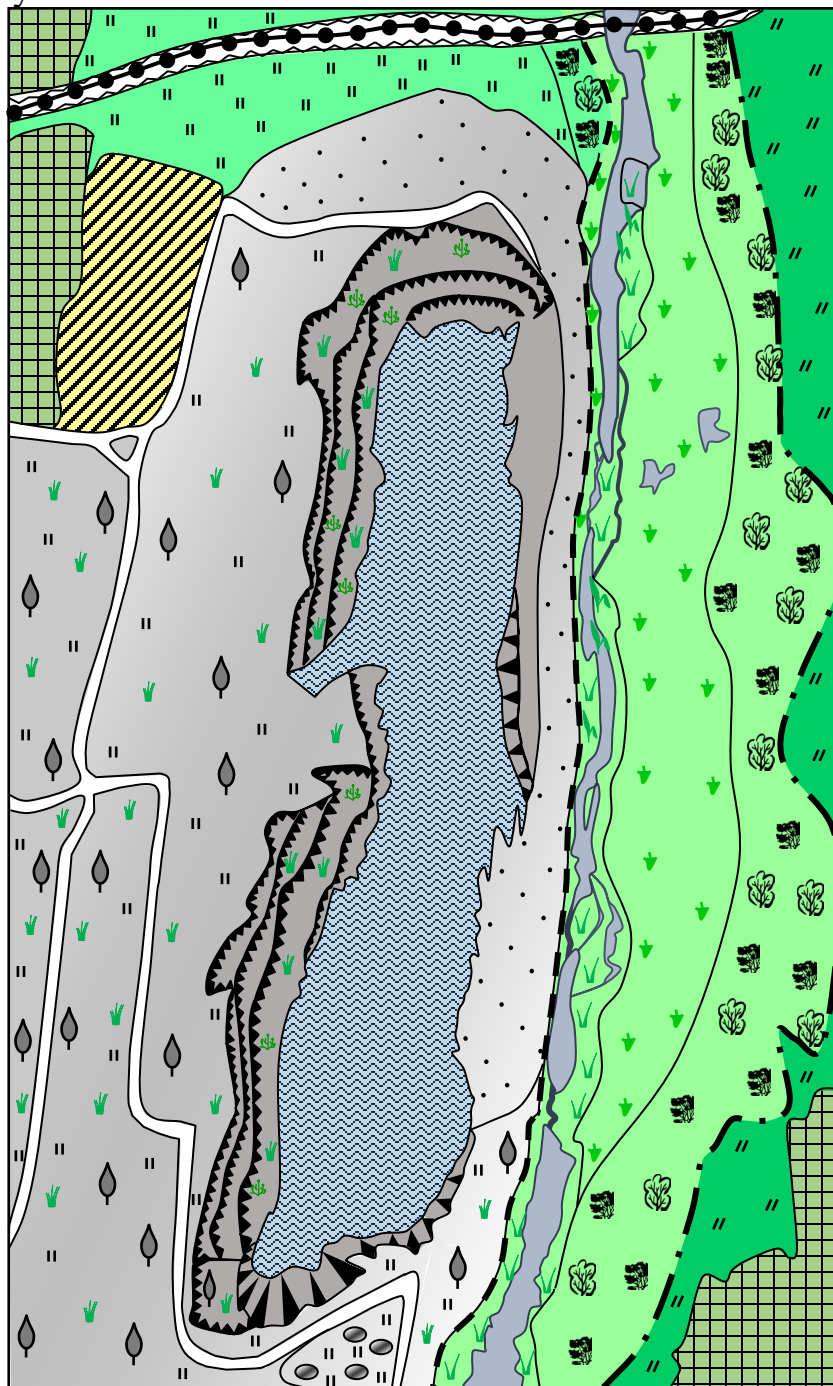


Рис. 3. Рекреаційні ландшафти Карачунівських розробок граніту [1]



Промислові ландшафти: *Кар'єрно-відвальні.* Гранітний варіант типу місцевостей кам'янистий бедленд. Урочища: 1 – водойма, глибиною 10-15 місці кар'єру, яка використовується з рекреаційною метою і для тренувань з водних видів

спорту; 2 – круті (до 80°) гранітні «стінки» кар’єрів без рослинності; 3 – високі (10–15 м) гранітні схили кар’єрів, крутизною 60–70°, засаджені декоративною рослинністю; 4 – терасовані робочі гранітні уступи, засаджені декоративною рослинністю; 5 – невисокі (2–6 м) гранітні «стінки» кар’єрів, без рослинності; 6 – насипний піщаний пляж; 7 – клумба (альпійська гірка) на місці кам’янистих пустищ; 8 – парк відпочинку на спланованій поверхні відвалу з мощеними доріжками та атракціонами.

Список використаних джерел:

1. Денисик Г. І., Задорожня Г. М. Похідні процеси та явища в ландшафтах зон техногенезу: монографія. Вінниця: Вінницька обласна друкарня, 2013. 220 с.
2. Казаков В. Л. Антропогенні ландшафти Криворіжжя: історія розвитку, структура. *Географічні дослідження Кривбасу* : матеріали кафедральних наук.-дослід. тем. 2007. Вип. 2. С. 27–35.
3. Коптєва Т. С. Висотна диференціація та різноманіття гірничопромислових ландшафтів Криворіжжя: дисер. на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD). Вінниця: ВДПУ, 2021. 163 с.

Кравцова І. В.,

кандидат географічних наук, доцент

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

САДОВО-ПАРКОВІ ЛАНДШАФТИ ПАЛАНСЬКОЇ ОТГ ЯК ОБ’ЄКТИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ СПАДЩИНИ В РЕГІОНІ

Сьогодні у науковій сфері ми невинно не припиняємо обґрунтовувати думку про те, що сучасна територія України є територією інтенсивної господарської діяльності, яка докорінно трансформувала її ландшафтну структуру. У наукових

працях професора Г.І. Денисика [1] доведено, що у сучасній ландшафтній структурі України варто вивчати змінені в результаті господарської діяльності людини природні зони. Різні класи та групи антропогенних ландшафтів формують ландшафтну структуру сучасної України. Їхній розвиток відбувається дуже стрімко, зініційований виключно діяльністю людини і, що найцікавіше, відбувається нашарування одних класів і груп антропогенних ландшафтів на інші. Тепер ми маємо фонові сільськогосподарські й лісові антропогенні ландшафти, каркасні селитебні та дорожні класи ландшафтів, локальні рекреаційні, промислові, водні антропогенні ландшафти і, на превеликий жаль, від 24 лютого 2022 року відбувається інтенсивний розвиток класу белігеративних ландшафтів, який вбудовується в ландшафтну структуру інших класів антропогенних ландшафтів. Відповідні класи і групи антропогенних ландшафтів варто розглядати не лише з точки зору того, яку функцію вони виконують у антропосфері. Варто звернути увагу на те, що це об'єкти, які дозволяють розвивати різні види туризму в регіоні: і екологічний, і етнокультурний, і нішовий.

У структурі класів антропогенних ландшафтів за класифікаційною системою, яка ґрунтується на ознаці виду господарського використання території, є такий тип антропогенних ландшафтів як садово-паркові. На нашу думку – це особлива група антропогенних ландшафтів, яка може і повинна формувати основу для розвитку туризму спадщини відповідного регіону. Адже садово-паркові ландшафти мають таку особливість як збереження «минулого» [2].

Розглянемо на прикладі Паланської ОТГ Уманського району Черкаської області садово-паркові ландшафти, які є культурною основою для розвитку туризму спадщини в регіоні.

Паланська ОТГ Уманського району Черкаської області – це громада, яка була утворена 23 листопада 2017 року у складі таких населених пунктів: с. Берестівець, с. Городецьке, с. Громи, с. Кожержинці, с. Кочубіївка, с. Максимівка, с. Паланка, с. Томашівка, с. Юрківка. Площа громади становила 27750,75 га. Площа, яку займали селитебні ландшафти регіону – 3549,6 га. Чисельність населення – 8520 осіб. Сьогодні

Паланська ОТГ об'єднує 17 населених пунктів (с. Антонівка, с. Берестівець, с. Городецьке, с. Громи, с. Іванівка, с. Кочержинці, с. Кочубіївка, с. Краснопілка, с. Максимівка, с. Піківець, с. Посухівка, с. Родниківка, с. Синиця, с. Томашівка, с. Черповоди, с. Юрківка, с. Яроватка), площа ОТГ становить 48849,7096 га, площа класу селитебних ландшафтів – 6830,8668 га. Кількість населення – 15753 особи.

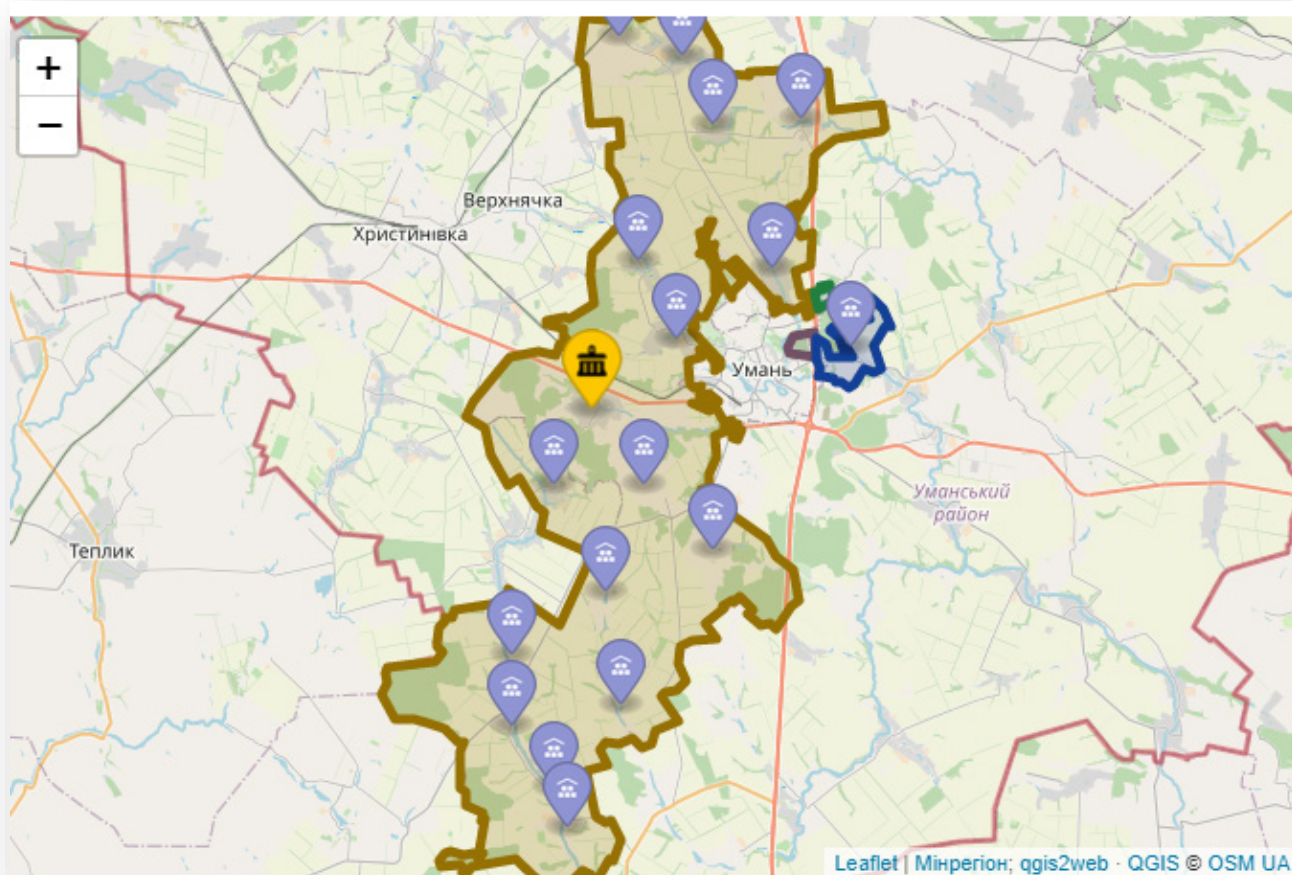


Рис. 1. Карта Паланської ОТГ Уманського району Черкаської області [4]

ОТГ має вигідне географічне положення. Паланська ОТГ віддалена від м. Умань на 12 км, м. Черкаси – 194 км, м. Київ – 224 км. Територія громади займає Умансько-Маньківський природний район Центральнопридніпровської височинної області Дністерсько-Дніпровського краю лісостепової зони України. Натуральну ландшафтну структуру формують лісостепові ландшафти, а саме такі види натуральних

ландшафтів: лесові височини, розчленовані ярами та балками, врізаними до кристалічних порід, із сірими опідзоленими ґрунтами, з грабовими дібровами; лесові височини, сильно розчленовані ярами та балками, врізаними в кристалічні породи, з чорноземами типовими малогумусними та опідзоленими, вкритими грабовими дібровами; у долинах річок – лісові, лучно-болотні заплави та плавні [3]. Садово-паркові ландшафти формують сучасну ландшафтну структуру селитебних ландшафтів Паланської ОТГ, які представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

**Садово-паркові ландшафти Паланської ОТГ
Уманського району Черкаської області [4]**

№ з/п	Назва селитебного ландшафту	Кількість садово-паркових ландшафтів	Площа
1	с. Берестівець	1	1 км ²
2	с. Іванівка	4	8500 м ²
3	с. Краснопілка	1	17000 м ²
4	с. Синиця	1	44,5 га
5	с. Піківець	1	0,8971 м ²
6	с. Родниківка	1	5000 м ²

З наведених у таблиці 1 садово-паркових ландшафтів цікавим з огляду туризму спадщини є Синицький парк, який розташований у с. Синиця Уманського району Черкаської області. Цей об'єкт є парком-пам'яткою садово-паркового мистецтва XVIII – XIX століть. Є прикладом ландшафтного стилю організації території. Був заснований шляхтичем Теодором Яловіцьким і пов'язаний із життям та діяльністю польських магнатів на території Правобережної України. Цей антропогенний ландшафт є прикладом формування шляхетного стану на території Дністерсько-Дніпровського

лісостепового краю. Є об'єктом культурної спадщини Правобережного Лісостепу України та внеску польської шляхти у формування та господарський розвиток регіону у XVIII – XIX століттях. Пов'язаний із життям та діяльністю баронів Корфів в регіоні. Несе історичну інформацію про особливості культурного та економічного розвитку Уманщини у XIX – XX століттях. На території Синицького парку інтродуковані та акліматизовані рослини в умовах Правобережного Лісостепу України, а саме при закладанні садово-паркового ландшафту були насаджені рідкісні види дерев: модрина (*Larix decidua* Mill.), сосна кримська (*Pinus pallasiana* D. Don), платани (*Platanus* L.), липа широколиста (*Tilia platyphyllos* Scop.), тюльпанне дерево (*Liriodendron tulipiferum* L.). Є унікальні віковічні екземпляри дерев. Також цей садово-парковий ландшафт оповитий численними легендами та переказами про скарби, що знаходяться на його території, та про містичність ставка з арочним цегляним мостом.

Таким чином, садово-парковий ландшафт Синицького парку Паланської ОТГ Уманського району Черкаської області є антропогенним об'єктом для розвитку туризму спадщини в регіоні.

Список використаних джерел

1. Денисик Г.І. Антропогенне ландшафтознавство. Частина І. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. 336 с.
2. Кравцова І.В. Садово-паркові ландшафти: теоретико-методологічні та методичні засади дослідження. *Географічні об'єкти України та залучення студентської молоді до їх вивчення*: монографія. Умань: Візаві, 2020. С. 4–42.
3. Національний атлас України. URL: <http://wdc.org.ua/atlas/>
4. Паспорт Паланської сільської громади. Паланська громада. URL: <https://palanska-gromada.gov.ua/pasport-gromadi-17-25-48-25-11-2020/>

Питуляк М.Р.

кандидат географічних наук, доцент кафедри географії і методики її навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Питуляк М.В.

кандидат географічних наук, доцент кафедри географії і методики її навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІСОВИХ АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Використання рекреаційно-туристичного потенціалу лісових антропогенних ландшафтів для відпочинку та оздоровлення є актуальним для Тернопільської області. Дослідження лісових антропогенних ландшафтів Тернопільської області, їх породного складу, вікової структури, рекреаційних характеристик є важливим для різних видів рекреаційно-туристичної діяльності. Такі дослідження сприяють організації різних форм рекреації, виділенню та обґрунтуванню зон відпочинку, облаштуванню спеціальних пунктів короткочасного та довготривалого відпочинку, прокладанню пізнавально-оздоровчих маршрутів тощо.

Метою дослідження є аналіз рекреаційно-туристичного потенціалу лісових антропогенних ландшафтів Тернопільської області.

Використання лісових ландшафтів для рекреації і туризму розглядається в працях багатьох науковців—Генсірука С.А., Нижник М.С., Бойко І.Д., Фурдичко О.І. та ін.. Регіональні аспекти рекреаційного лісокористування та його вплив на ліси висвітлені в працях Фоменко Н.В. Данілової О.М., Мельнійчука М.М., Павловської Т.С., Калуцького І.Ф.

Результати дослідження. Природно-ресурсний потенціал лісових антропогенних ландшафтів активно використовуються для рекреаційно-туристичної діяльності на території Тернопільської області.

Для рекреаційного лісокористування в Тернопільській області активно залучаються лісові антропогенні ландшафти представлені рекреаційно-оздоровчими лісами. У рекреаційно-оздоровчих лісах виділяють паркову, лісопаркову і лісову зони. Площа таких лісових ландшафтів в області становить 27 тис. га (17,2 %). Найбільшу площу вони займають у центральній частині області, в Тернопільському районі – 12,4 тис. га. Для рекреаційно-оздоровчої та рекреаційно-пізнавальної діяльності використовуються також лісові ландшафти природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення. Вони представлені лісовими насадженнями в національних природних парках, регіональних ландшафтних парках, пам'ятках природи, генетичних резерватах. Площа їх в межах області становить 35,2 тис. га.

Рекреаційний потенціал лісових антропогенних ландшафтів визначають такі характеристики: лісистість, породний склад, бонітет, різноманітність ландшафтів, фітонцидність, естетичність, характер рельєфу, наявність грибних і ягідних місць, водних об'єктів, транспортна та пішохідна доступність, наявність елементів рекреаційної інфраструктури.

Лісові антропогенні ландшафти Тернопільської області характеризуються високими естетичними якостями. Естетична цінність лісів залежить від складу порід, віку, бонітету, повноти. Більшість вчених вважають, що найсприятливішими для рекреаційного лісокористування є сухі соснові, широколистяні, хвойно-широколистяні ліси, а також змішані ліси з домішкою субтропічних видів..

У складі порід лісових антропогенних ландшафтів Тернопільської області домінують твердолистяні породи (82,5%), а саме дуб звичайний, бук лісовий, граб звичайний, ясен звичайний. Сосна звичайна, ялина європейська, модрина займають незначні площі (2000-2500 га).

В області лісові ландшафти представлені дубово-грабовими, грабово-буковими, рідше буковими, дубовими лісами. На схилах скелястих долин у Придністер'ї зростають ліси субсередземноморського типу. У південній частині області на межиріччі Нічлави і Збруча, на території Бережанського горбогір'я значні площі

займають букові ліси. Окремі ділянки реліктових соснових лісів зустрічаються в північній частині області. У похідних деревостанах тут спостерігається значна частка хвойних порід дерев – 39,1 %.

Поєднання листяних і хвойних порід в лісових ландшафтах сприяє підвищенню рекреаційного потенціалу лісів. Хвойні, а саме сосну звичайну, ялину звичайну, а також твердолистяні – дуб черешчатий, клен гостролистий та інші відносять до провідних ландшафтотворчих порід. На підвищення продуктивності та естетичного вигляду лісів впливають інтродуценти – модрина європейська, модрина японська, горіх чорний, дуб червоний, дугласія, модрина сибірська, сосна Веймутова, сосна Банкса та інші. Переважна більшість деревних порід області за естетичними властивостями належить до першого класу з високими декоративними якостями: сосна, модрина, дуб, береза, клен.

Найбільші масиви лісових ландшафтів знаходяться у західній, північній та південній частинах області. Лісові антропогенні ландшафти південної частини області знаходяться в межах Придністерської структурно-денудаційної сильно розчленованої височини. Площа лісових ландшафтів становить 62,1 тис. га, з яких 9395,4 га (15,1 %) це лісові ландшафти рекреаційно-оздоровчого призначення, а 8877,9 га – лісові ландшафти національних природних парків та регіональних парків, що становить 14,3 % від загальної площі. Рекреаційні функції виконують також лісові ландшафти, які є природо-заповідними об'єктами. Серед природо-заповідних об'єктів, де є значні масиви лісових ландшафтів найбільшим за площею є НПП «Дністровський каньйон». Лісові антропогенні ландшафти займають значні площі на території Кременецького та Бережанського горбогір'їв.

Основними рекреаційними характеристиками лісових антропогенних ландшафтів є: тип ландшафту, естетична оцінка, рекреаційна оцінка, рекреаційна дигресія, стійкість насаджень і наявність архітектурних форм.

У лісових антропогенних ландшафтах на території області переважаючим типом ландшафту є закритий (88 % – 93 %). Оптимальне співвідношення типів ландшафтів

повинно бути відповідно: закритий – 70-80 %, напіввідкритий – 15-20 % і відкритий – 5-10 %. Для досягнення оптимального співвідношення необхідно проводити рубки формування ландшафтів, санітарні рубки, а також збільшити площі декоративних культур.

Рекреаційно-туристичний потенціал лісових ландшафтів формують їх естетичні цінності. Відповідно до методики оцінки показників естетичної цінності лісових ділянок [1] цей показник є комплексним і включає горизонтальне і вертикальне розчленування території, лісистість, породний і віковий склад лісових насаджень. За цими показниками найвища естетична цінність лісових антропогенних ландшафтів на території Бережанського, Кременецького горбогір'їв та Придністер'я.

Лісові антропогенні ландшафти області, мають високу та середню естетичну оцінку (82 % - 95 %). Висока естетичність ландшафтів обумовлена наявністю як змішаних хвойно-листяних так і чистих хвойних (переважно у північній частині) і листяних деревостанів різного віку. У лісових ландшафтах області переважають середньовікові деревостани, частка яких становить від 55 % до 60 %.

На території НПП «Дністровський каньйон» для лісових ландшафтів характерна третя стадія рекреаційної дигресії (23,8 %). Це свідчить про значне рекреаційне навантаження і зниження стійкості лісових екосистем.

Рекреаційне навантаження залежить від стійкості лісових біоценозів. Стійкість лісостанів до рекреаційних навантажень полягає в їх здатності витримувати несприятливі умови, які виникають в процесі рекреації і більш менш нормально розвиватись. Науковці виділяють п'ять класів стійкості лісів до рекреаційного навантаження.

У лісових ландшафтах області, які виконують рекреаційно-оздоровчі функції домінують лісові насадження другого класу стійкості, які характеризуються ущільненим ґрунтом на стежках і високою часткою непошкоджених дерев (51-70 % у листяних лісах). Частка таких насаджень складає – 71 % – 88 % у різних частинах області.

До лісових ресурсів також належать корисні властивості лісів (здатність лісів зменшувати негативні наслідки природних явищ, захищати ґрунти від ерозії, запобігати забрудненню навколишнього природного середовища та очищати його, сприяти регулюванню стоку води, оздоровленню населення та його естетичному вихованню тощо), що використовуються для задоволення суспільних потреб.

У лісах області для відпочинку та оздоровлення створені відпочинкові комплекси, зокрема у Бережанському лісництві «Верхня зона відпочинку». Тут забезпечено місця ночівлі, стоянка автомобілів тощо.

Ліси області використовуються для заготівлі лікарських рослин, березового соку, збору грибів та ягід, мисливства.

Висновки. Рекреаційно-туристичний потенціал лісових антропогенних ландшафтів Тернопільської області є складовою природно-ресурсного потенціалу, який використовується для рекреації і туризму. Лісові антропогенні ландшафти області мають важливе значення для різних видів оздоровлення та відпочинку, клімато- та фітолікування, лікування, збору грибів, ягід тощо. В останні роки зростає антропогенне навантаження на лісові ландшафти, особливо на ті, які знаходяться поблизу населених пунктів, що призводить до погіршення їх екологічного стану.

Для покращення використання рекреаційно-туристичного потенціалу лісових ландшафтів області необхідно покращити інфраструктуру і благоустрій, створювати нові і поновити наявні туристичні маршрути та еколого-пізнавальні стежки.

Список використаних джерел

1. Мацола В.І. Рекреаційно-оздоровчо-туристичний комплекс (питання теорії, методології, практики). Львів. Вид-во Інституту регіональних досліджень НАН України, 1998р., 278 с.
2. Питуляк М.Р., Питуляк М.В. Особливості рекреаційного лісокористування в Тернопільській області. *Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. Тернопіль: СМП «Тайп».* № 2 (Випуск 43). 2017, С. 185-190.

Sytnyk O.I.,

PhD in geography, associate professor,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Sytnyk I.O.,

Farm labourer, supervisor on Howe farming,
Enterprise PTY LTD, Cairns, Queensland, Australia

KURANDA SCENIC RAILWAY: THE LINK BETWEEN PAST AND PRESENT

Kuranda was first settled in 1885 and surveyed by Thomas Behan in 1888 in anticipation of development that would accompany the arrival of the railway. Kuranda Station is one of the earliest stations to be built in Australia. The current railway station was completed in 1915 using standard concrete units, and is one of the oldest remaining examples of its type in Queensland (pic. 1).



a)



b)



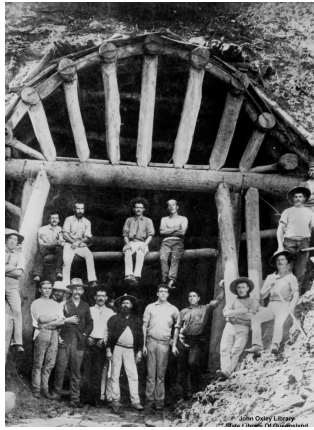
c)

Pic. 1 (a, b, c). Kuranda Scenic Railway Station is passport to the incredible beauty of Barron Gorge National Park

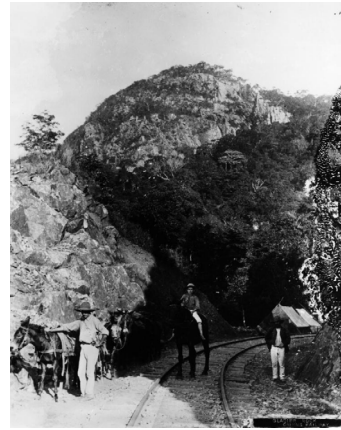
The early transportation of timber was difficult and bullock teams were used to haul logs, some were even sent down the river over the falls. By then it became recognised that a better means of transport for timber and also minerals, produce and cattle was needed, and the Barron Valley was selected as the site for a rail link to the Atherton Tableland. This formidable task was undertaken between 1886 and 1891 by 1500 men in steep, rocky terrain, dense forest and seasonal wet weather conditions. Incredible by today's standards; much of the original construction work was done by hand. This supremely difficult feat of engineering had been accomplished at considerable cost to the Queensland Government treasury (more than £1 million) and in the lives of workers. The railway climbing the rugged terrain of the Barron Gorge required construction of 15 tunnels, 55 bridges and more than 150 cuttings. Hundreds of tons of rock and earth were excavated by men with shovels and wheelbarrows, aided by explosives. More than 30 men had been killed in accidents during construction. That the line was completed at all is largely credited to the contractor John Robb, who together with the government engineers found a way to construct the railway despite the rugged and unstable terrain and the harsh tropical climate (pic. 2).

The renowned scenic qualities of the railway line quickly led to the recognition of tourist potential, and the village became a popular retreat where locals could escape the heat and humidity of the tropical coast. Kuranda Post Office opened on 25 June 1891. By the late 1960s Kuranda was the place with, spectacular scenery, a «wonderful» climate, cheap living, grow your own food, do your own thing. So called «hippy» communes flourished for a few years.

In the 1970s new settlers arrived; musicians and people with artistic talents and imagination pursuing an alternative lifestyle. Their unusual hand-built houses of bricks and timber were inspired by this unique place. Open-air market stalls sold locally grown produce and an abundance of handmade wares. Buskers and fortune-tellers entertained the crowds. Today Kuranda is a vibrant «Village in the Rainforest» with tourism being the current backbone of the local economy (pic. 3).



a)



b)



c)



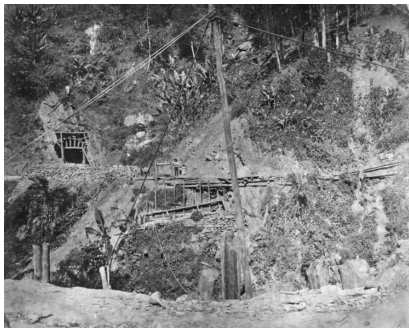
d)



e)



f)



g)



h)

Pic. 2 (a, b, c, d, e, f, g, h.). Kuranda Scenic Railway Station: construction history



a)



b)

Pic. 3 (a, b). **Kuranda is a vibrant «Village in the Rainforest»**

The rainforest around Kuranda has been home to the Djabugay speaking People (also known as Tjapukai) for over 10,000 years, under the protection of Bulurru. In Djabugay Country, «Bulurru» is the «spirit of creation, the sacred past, the word and the law to be followed». As the «Bulurru» ancestors journeyed across the land, stories, songs and ceremonies were recorded and have been passed down from generation to generation.

The greatest ancestor of all is «Gudjugudju, the Rainbow serpent». Gudjugudju transformed into Budadji, the carpet snake, who created all rivers and creeks of the Barron Gorge National Park. During the wet season, Gudjugudju's presence is most profound in his rainbow form. The voice of Bulurru, the creation spirit, can be heard through Gudjugudju in the sound of thunder. Linked by a network of trails, the rainforest Aboriginal people had an intimate knowledge of their environment and the country's food patterns. Traditionally they moved along these trails taking advantage of seasonally-abundant foods; and were skilled in making tools, clothes, blankets and shelters from natural materials (pic. 4).

Before European settlement, Kuranda village was known as «Ngunbay», or place of platypus, an important camping, hunting and fishing area for the «Bama» (rainforest) people. However this all changed with the opening up of the hinterland for gold and tin mining. As Europeans descended on the land, access along the tracks of the «Bama» (rainforest) people were developed as trading routes which had an immediate impact on the Djabugay people. Many of

these trails have now been developed into highways, roads and modern day walking tracks.



a)



b)



c)



d)

Pic. 4 (a, b, c, d). **Kuranda's aborigines**

Coffee, the regions first cash crop, began in 1896. The Bama people were soon utilized as farm labourers on the rapidly expanding plantations around Kuranda, until well into the twentieth century. Many Bama became fringe dwellers on the edge of white settlements, unable to hunt and fish, or move around as they had for thousands of years.

Today the wet tropics is a cultural living landscape imbued with deeply significant spiritual meaning, useful plant and animal resources, languages, traditional ecological knowledge, cultural sites and human history. The Djabugay culture is recognised as a unique and irreplaceable part of the heritage of the Wet Tropics. All aspects of their lives – social, cultural, economic and spiritual – are intricately entwined with plants, animals and the environment. While development – such as mining, logging and farming – of the wet tropics coast impacted on the traditional way of life of rainforest Aboriginal people, it did not interfere with their strong and enduring connection to country.

Exploration by Europeans to the Atherton Tablelands commenced in the early 1800s, where the area was explored for its mining potential. Deposits of tin and a little gold were found which opened the way for prospectors. Gold rushes drew thousands of prospectors from all over the world to the region, and by the early 1870s migration and settlement to the Cairns region flourished.

Cairns was founded as a port and the Douglas and Smiths tracks were established through Barron Gorge as the first links between the goldfields and the port. Miners even fossicked in Barron Gorge itself where remains of mining shafts and diggings can still be found. European timber getters also became active in the area during the 1870s. Valuable red cedar, known as 'red gold', was logged in the Barron Gorge in the 1880s (pic. 5).



a)



b)



c)



d)

Pic. 5 (a, b, c, d). **Using of natural resources of the Kuranda**

References

1. Kuranda. Village in the Rainforest. Strategic marketing plan. 2019/20 to 2024/25. Mareeba. Shire council. 2019. 67 p.
2. <https://www.kuranda.tours/>
3. <https://kurandariverboat.com.au/history-of-tourism/>

Терлецька О.В.,
кандидат географічних наук,
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

МІСЬКИЙ ТУРИЗМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Місто – це населений пункт, який характеризується достатньо великою кількістю та густотою населення. Більшість жителів міст зайняті в сфері послуг або ж в промисловості. Відомо, що саме сфера послуг є важливим сектором національного і світового господарства. Вона відіграє значну роль у розвитку людського капіталу; впливає на функціонування і розвиток матеріального виробництва; сприяє збільшенню вільного часу; створює можливості для повнішого задоволення і розвитку потреб людей і суспільства; є найважливішим елементом формування сучасної якості життя; забезпечує якість економічного зростання і підвищення конкурентноспроможності країни [3]. Туризм займає особливе місце в системі галузей сфери послуг та народного господарства. Також з поміж активних видів відпочинку він посідає одне з чільних місць серед потреб населення та витрат на них.

На даний час туризм дуже швидко розвивається, за останні десятиліття кількість туристів зросла в рази. Якихось п'ятдесят років тому міжнародні подорожі здійснювали лише 25 мільйонів людей на всій планеті. З того часу кількість туристів зросла щонайменше в 40 раз. Сьогодні кількість подорожуючих складає 1 мільярд 230 мільйонів. За даними Організації Об'єднаних Націй 55% населення світу проживає в містах, до 2030-го року очікується, що ця частка досягне 60%, в свою чергу, до 2050-го – 70%. Міста і метрополії в усьому світі є центрами тяжіння людей, подій, фінансових та інших ресурсів. Міста притягують до себе людей розвитком цивілізації, системою освіти, робочими місцями, економічним зростанням і потоком інформації. При цьому, важливо усвідомлювати, що сталий розвиток будь-якого регіону, можливий лише при дотриманні

економічного, соціального та екологічного балансу і рівномірного територіального розподілу населення по регіонах. А це передбачає гармонійний розвиток великих метрополій і сусідніх з ними невеликих міст та сіл з правильним кількісним розподілом населення в них і турботою про навколишнє середовище [1].

Одним з провідних видів подорожей є урботуризм або міський туризм. Згідно з визначенням ЮНВТО, міський туризм – це вид туристичної діяльності, яка здійснюється в міських просторах, для яких характерна несільськогосподарська економіка, розвинена промисловість, торгівельна сфера послуг, і які являються вузловими транспортними пунктами [1].

Мета відвідування туристами міст може бути різною, єдиним об'єднуючим чинником такого різновиду туризму є перебування туриста у міському середовищі.

В Україні міський туризм набув великої популярності впродовж останніх років. Основним підґрунтям для його реалізації є потужна природно-рекреаційна та історико-культурна база. Туристичний продукт в містах являє собою ланцюг різних послуг і продуктів, що включає в себе транспорт, розміщення, харчування, екскурсійне обслуговування, розваги та багато супутніх сервісів. Кожна ланка в цьому ланцюзі впливає на цілісне сприйняття туристом дестинації, а значить повинна відповідати всім вимогам і стандартам безпеки, якості і екологічності [2].

Чимало середніх та малих міст України зараз стали привабливими для туристів. Завдяки діяльності міської влади, яка являється координатором туристичного розвитку міста такі міста як Дрогобич, Борислав, Калуш, Радехів, Рахів та багато інших міст західної України розпочали жити по новому. Зокрема, були визначені нові туристичні пріоритети, встановлено контроль над членами туристичного ринку, а також здійснені кроки для зменшення негативного впливу від надмірного розвитку туризму.

Саме зараз, в час війни, наша держава опинилась в дуже складній ситуації. Зруйновані великі міста, містечка, селища, скалічені тисячні людських життів, знищені підприємства, промисловість і цей перелік – це лише початок. Зазнали шкоди всі галузі народного господарства та сфери послуг. Здавалося б недоречним зараз аналізувати та

оцінювати так звані туристичні потоки в містах. Та все ж, хотілося б зрозуміти як саме виживає в цих умовах туристична індустрія?

Відомо, що велика кількість населення зі східного, південного, північного та центрального регіонів України були змушені переміститись в західний регіон, або ж за межі нашої держави. Лише у Львівській області на даний час проживає 158 тисяч внутрішньо переміщених осіб. При чому такі міста як Львів, Стрий, Дрогобич, Червоноград вже практично вичерпали свій ресурс вакантних місць.

Для людей, котрі прибули з інших регіонів країни на місцевому рівні організовано проведення різноманітних культурних, спортивних та просвітницьких заходів. Підприємства сфери гостинності надають безкоштовно, або ж за малий кошт послуги з розміщення, харчування та дозвілля населення. На базах туристично-інформаційних центрів розроблені нові цікаві туристичні маршрути (більш пристосовані для дітей), з метою кращого ознайомлення з культурною спадщиною того чи іншого міста, з природними особливостями регіону, зі звичаями та традиціями. Туристичні об'єкти міст стають все більш цікавими та бажаними у відвідуванні. То ж чи готові невеликі міста справитись з великою кількістю туристів? Як саме з часом це відобразиться на природньому середовищі, на екологічному стані урбосистем?

Завдяки правильній організації, волонтерській підтримці та економічній допомозі країн світу програма з підтримки внутрішньо-переміщених людей працює успішно.

Список використаних джерел

1. Гаталяк О., Ганич О. Теоретичні підходи до визначення поняття туризму в містах. Географія. Економіка і туризм: національний та міжнародний досвід: матеріали XI наук. конф. з міжнародною участю. Львів. 2017. С. 50-55.
2. Тищенко О.Л., Параніна А.П. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи». Львів. 28-29 квітня 2021 року. 421 с. С. 80-81.
3. Філіпенко А. Основні проблеми економіки розвитку. К.: Либідь, 2003. 684 с.

СЕКЦІЯ 3

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ

Божук Т.І.,

доктор географічних наук, професор,

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка

САКРАЛЬНИЙ ЛАНДШАФТ МІСТА ЗБАРАЖ

Сакральньо-туристичний чи релігійно-туристичний потенціал певної території формується сукупністю наявних у ньому об'єктів: окремих споруд (церкви, костелу, каплиці, дзвіниці) чи ансамблів (комплексів споруд, монастиря, лаври, духовного центру), визначних місць (джерела або криниці, печери, хресної дороги), а також сакральних реліквій (чудотворних ікон чи розп'яття Ісуса Христа, мощей святих і блаженних тощо), придатних для створення сакральньо-туристичного продукту й реалізації відповідних паломницьких (або сакральньо-туристичних) турів чи екскурсій.

Для оцінки релігійно-туристичних об'єктів сакрального ландшафту застосовано експертний метод, в основу якого покладено бальний підхід, тобто визначено критерії оцінки релігійних об'єктів та їх оціночні шкали.

Під час визначення критеріїв оцінки кожного з релігійних об'єктів було враховано сучасний стан, історико-культурну, рекреаційно-пізнавальну та духовну цінність самого об'єкта, а також рівень сприйняття його туристом.

Усі критерії можна поділити на дві групи [2]:

- 1) ті, що стосуються релігійного об'єкта;
- 2) пов'язані із сприйняттям об'єкта відвідувачем/туристом.

До першої групи належать: картографічне відображення та ідентифікація об'єкта, правовий статус, положення у ландшафті та розташування, значення, унікальність, конфесійна приналежність, зовнішній вигляд, тип будівельного матеріалу, ступінь збереження, історична значущість, атракційна ємність,

стійкість до антропогенного навантаження тощо.

Друга група охоплює: панорамність, кольорову палітру ландшафту, доступність (транспортну й пішохідну), наявність закладів розміщення і харчування, екскурсійне обслуговування, спеціалізовані крамниці, рівень організації об'єктів для показу, безпеку туристів, рівень психофізіологічного комфорту відвідувачів.

Отже, пропонуємо використовувати 23 критерії для оцінки релігійно-туристичних об'єктів.

Кожен критерій має оціночну шкалу в межах одного, двох або трьох балів. Максимально можлива кількість балів для одного об'єкта – 69, мінімально можлива – 23.

Виконуємо оцінку кожного релігійно-туристичного об'єкта. На основі оцінки окремих релігійно-туристичних об'єктів можемо визначити оцінку релігійно-туристичних ресурсів або релігійно-туристичного потенціалу певного населеного пункту, і таким чином отримати число привабливості сакрального ландшафту [1].

Запропоновану методику експертної оцінки сакральних об'єктів апробовано на прикладі міста Збараж, що на Тернопільщині. Це місто надзвичайно красиве, оточене горами Медобори. Перша згадка про нього датована 1211 роком. Впродовж свого довгого існування місто пережило цікаву і непросту історію, однак продовжує залишатися потужним центром культурної спадщини. У Збаражі представлені об'єкти релігійного поклоніння різноманітних конфесій (християни (православні, греко- та римо-католики), Свідки Єгови, юдаїсти та інші). Релігійні святині міста можна із впевненістю назвати його берегами [3].

Для виконання бальної оцінки релігійно-туристичних об'єктів м. Збаража, використовуючи критерії та показники оцінювання, було обрано такі об'єкти: костел Св. Антонія з Падуї (I), церква Успіння Пресвятої Богородиці (II), церква Христового Воскресіння (III), церква Св. Юрія (IV), Спасо-Преображенська церква (V), один із прикладів такої оцінки подано в табл. 1.

Таблиця 1

Результати бальної оцінки релігійно-туристичних об'єктів м. Збараж

Результати оцінювання окремих релігійно-туристичних об'єктів м. Закарпаття							
№ п/п	Критерії оцінювання		Релігійно-туристичні об'єкти				
			I	II	III	IV	V
1	Картографічне відображення		3	2	2	2	3
2	Положення у ландшафті (композиційна цінність)		1	1	1	2	3
3	Кольорова палітра		2	1	2	2	1
4	Панорамність		1	1	1	3	3
5	Унікальність		2	1	1	1	1
6	Правовий статус		3	3	3	3	3
7	Значення об'єкта		1	1	1	1	1
8	Історична значимість		3	3	3	1	3
9	Розташування		3	3	3	2	1
10	Доступність для відвідування		3	3	3	3	2
11	Зовнішній вигляд споруди		2	2	2	3	2
12	Атракційна ємність комплексу		3	3	3	3	3
13	Ступінь збереження		2	2	2	3	2
14	Безпечність об'єкту		3	3	3	3	3
15	Рівень організації об'єктів для показу		3	2	2	2	2
16	Архітектурний напрям		3	3	3	3	3
17	Місце перебування туриста до об'єкта огляду	Інтер'єр	2	3	3	3	3
18		Екстер'єр	3	3	3	3	3
19	Сакральна цінність		3	3	3	3	3
20	Наявність інфраструктури		1	1	1	1	1
21	Рівень психофізіологічного комфорту рекреантів		3	3	3	3	3
22	Наявність питної води		2	2	2	2	2
23	Стійкість до навантаження		3	3	3	3	3
Разом			55	52	54	55	54

Експерти можуть проставляти свої оцінки у спеціально підготовлених бланках, де горизонтально навпроти кожного з 5 об'єктів фіксуються відповідні бали згідно з 23 критеріями (показниками).

На основі отриманих результатів проведено ранжування (рейтингування) релігійних об'єктів.

Таким чином, в наведеному прикладі бланку, за результатами бальної оцінки, найбільш привабливими виявилися такі об'єкти релігійно-туристичної спадщини м. Збараж: костел Св. Антонія з Падуї, церква Св. Юрія (по 55 балів), дещо меншу оцінку отримали церква Христового Воскресіння, Спасо-Преображенська церква (по 54 бали) та церква Успіння Пресвятої Богородиці (52 бали). Загальна оцінка названих об'єктів становить 270 балів.

Одержані оцінки про привабливість релігійних об'єктів від багатьох респондентів можна опрацьовувати за допомогою Excel. Варто насамперед визначити сумарну кількість балів для кожного об'єкта за окремими показниками, а потім сумарну кількість балів для кожного об'єкта за всіма показниками.

Для перспективи подальших досліджень, на нашу думку, поряд із зазначеною методикою експертної оцінки релігійно-туристичної привабливості міської території, доцільно здійснити облік та оцінку релігійних об'єктів із визначенням їхніх якісних і кількісних показників, тобто застосувати методику обліково-оціночних бланків християнських сакральних об'єктів.

Список використаних джерел

1. Божук Т. Рекреаційно-туристичні дестинації: теорія, методологія, практика. Львів: Український бестселер, 2014. 468 с.
2. Релігійний туризм: термінологічний словник-довідник / автор-упор. Т. Божук. Львів: Український бестселер, 2010. 152 с.
3. Церква Воскресіння Христового [<https://map.ugcc.ua/view/1034-tserkva-voskresinnya-hrystovogo-m-zbarazh-ternopilska-oblast>]

Міщенко О. В.,

кандидат географічних наук, доцент

Волинський національний університет імені Лесі Українки

САКРАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ОБ'ЄКТИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ І РЕКРЕАЦІЇ

Водні джерела є важливим складником ландшафту, який забезпечує його цілісність, впливає на водний баланс території й формує різноманіття видів в межах біоценозів. Серед водних джерел важливе значення мають сакральні джерела – це освячені водні об'єкти, які крім природних функцій (гідрологічної, гідрогеологічної, екологічної) мають ще і суспільні функції (туристично-рекреаційна привабливість, історико-культурна, лікувальна, духовна).

Сакральні водні джерела досліджувались в контексті обґрунтування просторової, часової, морфологічної структур сакрального ландшафту [3]. Науково ємкою є праця щодо санітарно-хімічних показників безпечності та якості води популярних джерел різних геоструктурних зон Львівщини [1]. Львівська область має значний потенціал сакральних/освячених джерел, проте проблематика вивчення цього питання у науковій літературі представлена слабо. Потреба вивчення передумов формування, сучасного стану, сакральних джерел Львівської області зумовили вибір теми дослідження.

У формуванні водних джерел гідрогеологічний чинник є провідним. Територія Львівської області розташована в межах трьох основних гідрогеологічних структурних одиниць: Волино-Подільський артезіанський басейн, передкарпатський артезіанський басейн та гідрогеологічна область складчастих Карпат [2]. Тут виділяють такі типи підземних вод: прісні, мінералізовані, мінеральні та термальні [5].

Найбільший потенціал прісних підземних вод області фіксується у Волино-Подільському артезіанському басейні, де водоносні комплекси

приурочені до неогенових, верхньокрейдових, а на сході – до девонських відкладів [2]. У Передкарпатському артезіанському басейні водоносний комплекс сформований переважно алювіальним водоносним горизонтом заплав і терас річок. Прісні води гірськоскладчастої області Львівщини мають незначні ресурси й пов'язані із зоною вивітрювання флішових порід [4].

Львівська область має суттєвий потенціал мінеральних вод різного хімічного складу та лікувальних властивостей, зокрема: бромних, борних, вуглекислих, сульфідних, залізистих, йодових, кременистих, а також вод із підвищеним вмістом органічних речовин типу “Нафтуся” та вод без специфічних компонентів.

Досліджувана територія характеризується невисокими геотермічними градієнтами, що становлять пересічно 2-3°C/100 м глибини [4]. Загалом термальні води природних колекторів мають високу мінералізацію (30 г/дм³ і більше), а також підвищений вміст сірководню. Тому для їх використання доцільно проводити очищення від домішок, а також зворотне закачування у глибокі колектори.

За матеріалами Басейнового управління водних ресурсів річок Західного Бугу та Сяну на території Львівської області розташовано 454 водних джерела з них – 110 освячені, загальним дебітом 65,94 л/с табл. 1.

Таблиця 1

Сакральні джерела Львівської області

Басейн річки	Кількість	Дебіт л/с	Стан джерел	
			задовільний/ облаштовані	потребують благоустрою/розчистки
Стир	16	5,38	16	–
Західний Буг	20	4,96	16	4
Дністер	72	54,4	58	14
Сян	2	1,2	2	–
Разом	110	65,94	92	18

Як бачимо з табл. 1 – 84% сакральних джерел Львівської області мають задовільний стан й облаштовані. Найбільша їх кількість приурочена до басейну р. Дністер. Загалом їх дебіт сягає 54,4 л/с. В цьому басейні з 72 функціонуючих

освячених джерел – 58 мають задовільний стан й облаштовані, 14 – потребують благоустрою та розчистки. Найменша кількість сакральних джерел фіксується в басейні р. Сян, дебіт яких сягає лише 1,2 л/с.

Розглянемо особливості найвідоміших сакральних джерел області, які характеризуються великим потоком відвідувачів.

У Львівській області та за її межами відоме сакральне джерело, яке розміщене за 20 км від м. Львів у с. Раковець на березі р. Зубра (басейн Дністра). Джерело витікає з під пагорба на якому розташована церква св. Маковеїв. Дебіт джерела сягає 2,5-3 л/с. Воно сформувалося у вапняках і пісковиках опільської світи неогену. За характером мінералізації вода гідрокарбонатно-кальцієва, з мінералізацією до 0,5 г/дм³. Якість води за загально-санітарними хімічними показниками належить до Класу 1 (“відмінна”, дуже чиста вода з ухилом до класу “доброї”, чистої води бажаної якості) [1]. У 90-х роках науковці одеського інституту курортології досліджували воду цього джерела й виявили в ній високий вміст срібла. Раковецьке сакральне джерело добре облаштоване: територія обгороджена, дорога викладена бруківкою, споруджено статую Божої Матері, для витоку джерельної води каскадом сформовані два басейни (для пиття та вмивання). За переказами вода з цього джерела зцілила відвідувачів від різних недуг.

У с. Урич неподалік фортеці Тустань розташоване джерело, яке виводить на поверхню воду з палеогенових флішових утворень. Ця територія у тектонічному відношенні належить до зовнішньої (скибової) складчастої зони Карпат. Дебіт джерела сягає 0,3 л/с. Джерельна вода – прісна, за характером мінералізації гідрокарбонатно-магнієво-кальцієва з мінералізацією 0,28 г/дм³, відзначається високою якістю, за загально-санітарними хімічними показниками належить до Класу 1 (“відмінна”, дуже чиста вода з ухилом до класу “доброї”, чистої води бажаної якості) [1]. Сакральний ландшафт в основі якого функціонує це джерело добре облаштований, що забезпечує духовні та пізнавальні потреби відвідувачів. Тут збудована церква Пресвятої Трійці, каплиця із статуєю Божої Матері. За легендою в давнину воду з джерела

використовували захисники фортеці Тустань. За переказами відвідувачів джерела його вода сприяла зціленню від хвороб.

На околиці м. Львова, на схилі Високого замку з боку Підзамче розташоване “Королівське джерело”. В геологічному плані джерело сформувалося у пісках та вапняках опільської світи нижнього бадену. Джерельна вода – прісна, за хімічним складом – сульфатно-гідрокарбонатно-кальцієва, з мінералізацією – 0,97 г/дм³. Високі показники твердості та вмісту нітратів не забезпечує відповідність води джерела вимогам до питних вод [1]. У архівних документах м. Львова це джерело загадується ще з 1510 р. Територія облаштована, тут встановлено статую Божої Матері. Джерело є місцем паломництва та відпочинку львів’ян та гостей міста. Забрудненість води “Королівського джерела” зменшує функціональність цього сакрального ландшафту, вказує на доцільність його використання для реалізації духовних, пізнавальних, рекреаційних, проте не питних потреб.

Наші дослідження засвідчують, що більшість сакральних ландшафтів Львівщини складниками яких є освячені водні джерела знаходяться в задовільному стані. Вони мають транспортну доступність, яка визначається наявністю дороги з твердим покриттям, облаштовані басейном, зеленими насадженнями. Крім того, біля джерел збудовано церкви/каплиці, споруджено статую Божої Матері, що посилює сакральність цього ландшафту. Безперечно такі ландшафти сприяють розвитку туризму і рекреації, приваблюючи не лише місцевих жителів, а й відвідувачів з інших регіонів. Великий потенціал культових споруд різних конфесій Львівщини (1450) у поєднанні із сакральними джерелами є основою формування пізнавальних туристичних маршрутів та паломницьких турів. Важливо зазначити, що існує проблема інфраструктурного забезпечення у сільських поселеннях, де знаходяться сакральні джерела. Важливим аспектом розвитку туристичної та паломницької діяльності є популяризація сакральних місць, зокрема сакральних джерел шляхом інформаційного забезпечення через Інтернет мережу, встановлення інформаційних щитів та вказівників на дорогах.

Висновок. Львівська область має потужний потенціал сакральних джерел, які можна розглядати як ресурс розвитку туризму та рекреації регіону. Позитивним аспектом є те, що більша частка сакральних джерел Львівщини облаштовані, мають відповідне інфраструктурне забезпечення. Активне створення туристичних маршрутів та паломницьких турів на основі сакральних джерел забезпечить подальший розвиток паломницького та сакрального туризму Львівської області.

Список використаних джерел

1. Дідула Р. П., Кондратюк Є. І., Блавацький Ю. Б., Усов В. Ю., Пилипович О. В. Оцінка санітарно-хімічних показників безпечності та якості води популярних джерел різних геоструктурних зон Львівщини. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія: наук. збірник. 2018. № 4 (51). С. 87–101.
2. Екологічний атлас Львівщини. Ред. Б. М. Матолича. Львів, 2007. 68 с.
3. Міщенко О. В. Водні джерела Волинської області в структурі сакрального ландшафту. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Географія. Вип. 3 (72). Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2018. С. 88-93. <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.72.15>.
4. Львівська область: природні умови та ресурси: монографія. Ред. проф. М. М. Назарука. Львів: Видавництво Старого Лева, 2018. 592 с.
5. Природа Львівської області. Ред. К. І. Геренчука. Львів: Видавництво Львівського університету, 1972. 139 с.

Атаман Л. В.,

кандидат географічних наук, старший викладач кафедри географії

Дишкант А. В.,

студентка III курсу природничо-географічного факультету,

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

ЕТНОФЕСТИВАЛЬНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: ЗНАЧЕННЯ ТА РОЗВИТОК

В наш час майже неможливо знайти етнічну спільноту, яка б не відчувала культурний вплив інших народів. Стаючи взаємозалежним людство не має втрачати своє етнічне різноманіття. Різноманіття культур завжди викликає інтерес. Допитливість туристів по відношенню до культури та традицій інших народів є найбільшим спонукальним мотивом для подорожі.

Сучасний туризм є вагомим чинником для розвитку країни, однією із частин духовної культури та соціальної сфери. Найважливішим при організації етнічного туризму є ознайомлення з традиціями та культурою різних етносів. Невід'ємною частиною процесу знайомства з культурою іншої країни, етногрупи є етнофестивальний туризм. Поширення етнофестивального руху є однією з ознак сучасного культурного простору. Причинами для розвитку цього туризму було прагнення народу поглиблювати етнокультурні здобутки та прославляти мистецьку спадщину регіону.

Організація фольклорних свят, фестивалів є активним чинником для залучення іноземних туристів в країну або регіони. Для туризму та національної культури велике значення мають етнофестивали.

Етнофестиваль – це фестиваль, який показує, презентує фольклорне багатство, звичаї, культуру, звичаї народу. Виділяють три типи етнофестивалів:

а) етнічні фестивалі – відбуваються як демонстрування культурного надбання народу;

б) традиційні фестивалі та свята – є автентичними звичаями певного народу;

в) етнокультурні фестивалі – об'єднують сучасну та автентичну культуру етнічної спільноти [2].

Етнофестивальний туризм – це широка гама подієвих етнокультурно-пізнавальних турів, які організовуються для співучасті у народних зібраннях етнографічно-мистецького характеру, занурення в автентичне етнодуховне середовище корінного населення тієї чи іншої території, трансляції традиційної етнокультури від покоління до покоління, участі у масових музично-анімаційних дійствах, участі в традиційних ярмарках.

В Україні є багато етнографічних музеїв, які збирають, зберігають, вивчають та експонують етнографічні колекції. Зараз етнографічні музеї країни рекомендують відвідувачам тематичні експозиції традиційної культури українського народу зібраних з усіх етнографічних земель України. В період незалежності України з'явилося багато приватних музеїв, значуще місце серед яких займають історико-культурні та етнографічні музеї.

Основними регіонами цього виду туризму є Львівщина, Закарпаття, Івано-Франківська області, а також АР Крим, м. Київ, Запорізька, Одеська, Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька області. Основна кількість етнофестивалів припадає на весну і літо (31 і 40%).

Наприклад, найбільш відомими і масовими етнофестивалами в Карпатах є: Всесвітні бойківські фестини "З чистих джерел" (м. Турка), "Бойківська ватра" (м. Долина), "Бойківська Дрогобиччина" (с. Нагуєвичі), "Карпатія" (м. Львів і м. Трускавець), "Великдень у Космачі" (с. Космач), "Я люблю Карпати" (сmt. Славське), "Дзвони Лемківщини" (м. Монастирок), "Львів - столиця ремесел" і "Дзвони Покрови" (м. Львів), "Карпатський вернісаж" (м. Івано-Франківськ) [3].

Етнофестивальний туризм разом із зеленим у теперішніх умовах може допомогти малим поселенням України існувати, оскільки саме маленькі села своєю етнокультурною специфікою притягують до себе вітчизняного й іноземного туриста.

Отже, етнофестивалі – популярне явище в Україні, яке показує тенденцію до якісного та кількісного зростання. Вони направлені на повернення до місцевих традицій, до їх відновлення та збереження, на розвиток та популяризацію звичаїв і обрядів, автентичного фольклору тощо. В основі державної етнокультурної політики в Україні на сучасному етапі є соціально-економічні, етнополітичні засади української держави. Великого значення набувають світоглядні, ціннісно-нормативні та інші духовні передумови його функціонування, об'єднує їх культура, а, особливо, міжетнічні культурні відносини.

Список використаної літератури

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2001. – 304 с.
2. Петранівський В.Л. Етнокультурний і етнофестивальний туризм: теорія і практика / В.Л. Петранівський, А.С. Лисик // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Молодих вчених (Львів, 2-3 березня 2011р.). Львів: ЛІЕТ, 2011. – С. 28-41.
3. Рутинський М.Й., Топорницька М.Я. Етнофестивальний туризм: теоретичні засади й етногеографічні аспекти організації // Географія та туризм. 2011. Вип.16. С. 82-93.

Атаман Л. В.,

кандидат географічних наук, старший викладач кафедри географії

Климнюк М. Р.,

студентка IV курсу природничо-географічного факультету,

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

ЕТНОКУЛЬТУРНІ КАРКАСНІ ЛАНДШАФТИ МІСТА ХМІЛЬНИК ЯК ОБ'ЄКТИ РЕКРЕАЦІЇ І ТУРИЗМУ

В сучасному світі туризм є невід'ємною ланкою життя суспільства, який є феноменом світового масштабу. З кожним роком роль туризму невинно зростає, адже він впливає на культурний та духовний розвиток народу, а також слугує способом відпочинку та оздоровлення. Хмільник – місто-курорт Вінницької області, яке відоме унікальними мінеральними водами, крім цього важливе місце мають його етнокультурні ландшафти, які є об'єктом мого дослідження. Етнокультурний туризм відноситься до одного із новітніх видів, що безперечно приваблює туристів.

Історико-культурний район Хмільника займає територію Старого міста в межах острова між протоками Південного Бугу, тобто його межі визначаються берегом острова [1]. Формування каркасних етнокультурних ландшафтів від XIII ст. зумовлено наявністю природного ядра – «острова» у межах річища, що мав потужний оборонний потенціал. Тут функціонували белігеративні ландшафти міста. Так в минулому з'явився замок, який зазнавав змін впродовж років – його то руйнували то відбудовували. Сучасні белігеративні ландшафти представлені двадцятиметровою вежею фортеці, в якій розташований історичний музей, а в приміщенні нижнього поверху вежі відкрито ресторан.

Палацово-парковий комплекс, також знаходиться у межах острова, представлений палацом Ксідо. Від річки будівля має вигляд фортеці, а з іншого боку – фасад панського маєтку з білосніжними колонами та балконами. Палац

графа Ксідо – унікальна перлина архітектурного мистецтва, що є візитною карткою Хмільника.

Центр міста з середини XIX ст. мав типову структуру єврейського містечка. У першій половині XVI ст. у межах історичного центру Хмільника сформувався архітектурний комплекс: фортеця, ратуша й костел. Головним ядром селитебних ландшафтів була ринкова площа, яку сформували: синагога, костел, дерев'яні рундуки, одноповерхові торговельні ряди й житлові будинки заможних містян [2].

Наприкінці XIX ст. почали зароджуватись промислові ландшафти: крамниці, майстерні, невеликі заводи і фабрики. У 20-х роках XX ст. працювали чавуно-ливарний завод, вапнякові шахти, гіпсова фабрика, завод газованих вод, завод фруктових вин, маслозавод, пивзавод, фабрика мила, тощо [3]. Загалом на сучасному етапі промислові ландшафти є об'єктом туристичної діяльності, а саме розвивається вид індустріального туризму, який можна віднести до поняття «альтернативний туризм», що поступово витісняє традиційні види.

Сакральні ландшафти Хмільника представлені культовими спорудами, що сформували додаткові вузли каркасного ландшафту міста. У 1603 році поблизу фортеці було збудовано базиліку – костел Усікновення глави Іоанна Предтечі, який зараз використовується громадою як культова споруда і також є одним із головних туристичних об'єктів. Крім костелу у межах міста збудовано кам'яну церкву Святої Покрови, й кілька інших, які зараз перебувають у нормальному стані та використовуються релігійними громадами. Загалом на площі 80 га збудовано 5 культових споруд, які сформували потужній сакральний «вузол» каркасного ландшафту Хмільника [2].

Тафальні ландшафти Хмільника представлені 6 кладовищами, серед яких присутнє і єврейське, що формують розвиток «темного» туризму, який є відносно новим напрямом і зацікавлює туристів, які мають на меті отримати нові враження та емоції, уславити пам'ять загиблих або ж відвідують їх через почуття патріотизму.

Отже, роль етнокультурних каркасних ландшафтів у розвитку туризму міста займає неабияке місце, адже відвідуючи їх, турист поринає у минуле Хмільника, вивчає його історію та культуру, і водночас збагачує свій духовний внутрішній світ. Поряд із наявними ресурсами формуються різні види туризму, зокрема виникають й нові, які все більш зацікавлюють туристів.

Список використаних джерел

1. Воловик В.М. Етнокультурні ландшафти: регіональні структури і природокористування. Вінниця: ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2013. 464 с.
2. Загниборода Михайло. Хмільник: містобудівний розвиток на тлі історії. Перша Хмільницька наукова історико-краєзнавча конференція: Матеріали конференції, 23 вересня 2015 р., м. Хмільник Вінницької області. Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2015. С. 48–58.
3. Хмельник.URL: <https://sztetl.org.pl/template/gfx/dzialania/chmielnik.p>

СЕКЦІЯ 4

НІШОВИЙ ТУРИЗМ

Гудзевич А.В.,

д.г.н., професор,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

МАЛІ ГЕС ЯК ПЕРСПЕКТИВНІ ОБ'ЄКТИ РЕГІОНАЛЬНОГО ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 року №638-р «Про схвалення концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року» туризм визнано як одну з найперспективніших галузей і проголошено пріоритетним напрямом соціально-економічного та культурного розвитку. Та попри позитивні тенденції суттєвого зростання попиту на внутрішній туризм, які мали місце до початку збройної агресії Росії 2014 року, уже у 2018 році Україну відвідало лише 14,2 млн іноземних туристів, що на 3% менше, ніж у попередньому році й вперше за три останні роки [1].

Вплив пандемії на туристичну галузь, спричиненої COVID-19 ще більше привнесли суттєві корективи в переорієнтування внутрішнього туристичного ринку нашої держави. Активізація ж агресивних окупантських дій Російської Федерації з 24 лютого 2022 року у російсько-українській війні 2014–2022 рр. узагалі позбавила усіляких можливостей туристичного розвитку значної кількості областей України, поділивши їх на тимчасово окуповані, фронтові, прифронтові та тиллові.

Вінницька область на тепер є одним з центрів розміщення внутрішньо переміщених осіб. З вимушеними переселенцями місцеві жителі відновлюють для гостей екскурсії найцікавішими місцями області. Здебільшого такі заходи є безкоштовними, а в окремих випадках вартість екскурсії становлять добровільні внески. При цьому половина, або й більше 50% зібраних коштів передбачувано йдуть на допомогу ЗСУ. Щоправда, відновлені з середини травня оглядові екскурсії

містом Вінниця на двоповерховому автобусі-кабріолеті є платними.

Варто зауважити, що і теперішня туристична діяльність, як і практика до цього, є свідченням того, що у Вінницькій області сформувався прагматичний підхід до тривалого використання туристично-рекреаційних ресурсів. Багата природна та культурна спадщина, достатні соціально-економічні ресурси успішно забезпечують розвиток найпопулярніших в регіоні видів туризму (пізнавально-культурно-розважального: пізнавально-екскурсійного, історико-культурного й подієвого; рекреаційного й курортно-лікувально-оздоровчого; сільського зеленого туризму; спортивного; релігійно-паломницького [2; 3].

Проте поза увагою залишаються можливості використання нових туристичних продуктів на основі нових туристичних дестинацій та креативних індустрій, зокрема з перспективою розвитку промислового туризму еко спрямування.

Підставою для туристської цікавості такого плану є те, що Вінничина – лідер в Україні з упровадження гідро- та сонячної електроенергії та виробляє відповідно третину електроенергії малих гідроелектростанцій (МГЕС) та майже п'яту частину від сонячної енергії всієї України. Вироблена електроенергія МГЕС у 5-6 разів дешевша, ніж на ТЕС. Звідси, мала гідроенергетика – один із найперспективніших видів генерації електроенергії у світі. І повідомлення колишнього міністра екології та природних ресурсів (2016-2019 рр.) Остапа Семерака стосовно того, що у Європейському парламенті вже є потужна підтримка збільшення цільового показника використання відновлюваних джерел до 45% до 2030 року, є тому підтвердженням. До того ж й синхронізація енергетики України з європейською енергетичною мережею з 16 березня 2022 року орієнтує на злагоджені кроки її учасників. Згідно стратегії розвитку малої гідроенергетики в Україні планується довести потужність малих ГЕС у 2020 р. до 700 МВт, а в 2030 р. – до 1040 МВт. Прийняті законодавчі акти (закони «Про альтернативні джерела енергії», «Про зелений тариф») створюють сприятливий інвестиційний клімат для будівництва малих ГЕС.

Як свідчить аналіз розвитку альтернативної енергетики на Вінниччині,

зокрема гідроенергетики, цей напрям має більш як 100 річну історію (табл.). Цікаво, що Сабарівська ГЕС – єдина ГЕС в області, яка безперервно функціонує з 1924 року по нинішній час [4].

Станом на 01.01.22 в області працює 30 малих гідроелектростанцій встановленою потужністю 22,611 МВт. Найбільші з них зосереджені у Гайсинському районі. Це Ладижинська ГЕС встановленою потужністю 7,5 МВт та Глибочанська ГЕС (6,130 МВт).

Таблиця 1

Історія формування МГЕС на Вінниччині

Назва етапів	Основні події
Перший етап. Становлення та занепад	Перша гідроелектростанція на терені області почала працювати в 1913 році в селі Сокілець з ініціативи власника маєтностей графа Потоцького
	До кінця 1945 року було споруджено 36 колгоспних ГЕС, а на кінець 50-х років їх уже було під 90 (в Україні у складі енергосистеми експлуатували 956 малих ГЕС).
	У другій половині 60-х років ХХ ст. майже усі малі ГЕС були закриті через нерентабельність та неможливістю інтегрування в загальнодержавну енергосистему.
Другий етап. Переосмислення ролі й місця малих ГЕС в енергетичній системі області	Першою у 2003 році реанімованою малою гідроелектростанцією стала Гальжбіївська, розташована у нижній течії річки Мурафи – лівої притоки Дністра (експлуатована упродовж 1958–1968 рр.).
	Ведеться відновлення низки гідроелектростанцій на малих річках, переважно притоках Дністра, й побудова нових

Найближчим часом планується впровадження ще декількох об’єктів малих ГЕС, зокрема Миронівської ГЕС потужністю 0,09 МВт на р. Мурафа у с. Миронівка Могилів-Подільського району). До речі, міні ГЕС у сучасних межах Могилів-Подільського району на р. Мурафі представлені у вигляді наміста – у селі

Іванівка, далі через 3–4 км, Слобода Бушанська, Дорошівка, далі Петрашівка і далі ГЕС за один кілометр до Миронівки ГЕС, 3 км, Білянська. Варто звернути увагу на те, що Гальжбіївська міні ГЕС, розташована у пригирловій частині Мурафи стала першим у 2003 році реанімованим об'єктом Вінниччини, започаткувавши період відродження гідроенергетики [4].

Надзвичайно цікавим промисловим туристичним об'єктом є унікальний в Україні енергетичний комплекс компанії ДТЕК Ладизинської ТЕС, де в одному місці можна спостерігати роботу традиційної теплової, й відновлювальної сонячної та гідроелектростанцій. Ладизинська ТЕС, Ладизинська ГЕС та Ладизинська СЕС – це єдиний в Україні енергетичний комплекс, в якому поєднані три види енергетичних підприємств, які демонструють три напрями генерації електроенергії. Окрім того – це приклад створення й підтримання багатой водної екосистеми, яка сформувалася на основі Ладизинського водосховища. У специфічних умовах штучної гідроекосистеми досить цікавим є процес формування біорізноманіття, передусім видового різноманіття іхтіо- й орнітофауни.

То ж цілком логічно, що саме тут відбулася екскурсія для студентів та викладачів провідних технічних вищих закладів країни, організованої працівниками компанії ДТЕК у жовтні 2021 року. А сам захід демонстрації процесу виробництва електроенергії та раціонального природокористування, передусім водокористування, став стартом проекту з екопромтуризму, який планує реалізовувати компанія ДТЕК [5].

Ладизинська ГЕС, як один із складників енергетичного комплексу, збудована у 1964 році і є найдавнішою у його складі. Вона – одна з найбільших і найпотужніших на Південному Бузі за часів СРСР (до пуску в експлуатацію Олександрівської ГЕС) [4].

Найбільшою промисловою спорудою Ладизинського енергетичного комплексу є Ладизинська тепла електростанція (ТЕС). Вона була закладена у 1968 р., а введена в експлуатацію у 1970 році. Підприємство (Ладизинської ДРЕС) запрацювало на повну потужність лише у 1972 році із завершенням будівництва. Ладизинська ТЕС займає територію 428 га і є найпотужнішим (6-ть енергоблоків –

1 млн. 800 тис. кВт.) підприємством виробництва електроенергії Вінниччини, яка забезпечує не тільки її, але й низку інших областей. З недавнього часу промисловий об'єкт здатний працювати, як на природному газі, так і на твердому паливі, і нині на нього приходить 95,7% загальнообласного виробництва електроенергії, яка надходить в єдину енергосистему країни. У комплексі з Ладизинською ТЕС з 1964 року працюють однойменні, – ГЕС, потужністю 7500 кВт, та з 2017 року – СЕС. Важливим є те, що продукцією ТЕС є також теплоенергія. На тепер вона є основним підприємством з надання послуг з тепло- та водопостачання мешканцям м. Ладизин. Тож не дарма м. Ладизин називають містом енергетиків та енергетичною столицею Вінницької області. Туристськими принадами можуть слугувати і дві труби ТЕС заввишки 250 метрів. Вони займають друге місце за висотою серед споруд Вінницької області після телевежі у м. Вінниці (354 м). У гарну погоду їх можна побачити у радіусі 30 кілометрів.

Ладизинська СЕС введена в експлуатацію у 2017 році із встановленою потужністю 0,53 МВт. Її функціонування є результатом виконання державної програми розвитку сонячної енергетики в Україні й відіграє важливу роль у забезпеченні надійного і якісного електропостачання об'єктів народного господарства з максимальним використанням діючої інфраструктури генерації та видачі електричної потужності Ладизинської ГЕС.

Залучення специфічних виробничих енергетичних підприємств Вінниччини як перспективних об'єктів туристичної сфери вимагає передусім підвищення рівня поінформованості потенційних рекреантів й туристів про привабливі туристські атракції. Звідси, встановлення інформаційних дорожніх знаків, як і облаштування автостоянок, оглядових майданчиків, а також відпочинкових, фото і сервісних зон сприятиме збільшенню туристичних потоків до нашого краю. І найголовніше, – популяризуванню нового виду регіонального туристичного продукту.

Список використаних джерел

1. Вперше за три роки в Україну скоротився потік іноземних туристів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zik.ua/news/2019/04/12/>

[ypershe_za_try_roky_v_ukrainu_skorotyvsya_potik_inozemnyh_turystiv](#)

2. Гудзевич А.В., Демець Р.О. Реалії та перспективи розвитку туристично-рекреаційної сфери у Вінницькій області. Наукові записки ВДПУ. Серія: Географія. Вип. 31. №1-2. 2019. С. 133-141.

3. Гудзевич А.В. , Любченко В.Є., Война І.М. Вінниччина: цифри та факти : навчальний посібник. Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2018. 320 с.

4. Гудзевич А.В., Любченко В.Є., Денисик Б.Г. Регіональні аспекти туристсько-рекреаційного природокористування. Наукові записки ВДПУ. Серія: Географія. Вип. 30. №1-2. Вінниця, 2018. С. 43-51.

5. У Ладизині стартував пілотний проєкт ДТЕК з екопромтуризму [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dtek.com/media-center/news/v-ladyzhine-startoval-pilotnyy-proekt-dtek-po-ekopromturizmu/>

Ковальчук І. В.,

PhD з галузі знань 10 «Природничі науки» за спеціальністю 106
«Географія»

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ ЛЬВІВЩИНИ

Львівська область – туристично-рекреаційний регіон, який відзначається великою кількістю туристичних ресурсів, зокрема лікувальних, володіє сучасною матеріально-технічною базою туристичної сфери, доступною і достовірною інформацією про регіон, яка відповідає потребам туристів і спрямована на досягнення максимального соціально-економічного ефекту від сфери медичного туризму.

У сучасних умовах медичний туризм займає одну з ключових позицій у формуванні економіки Львівської області. На сьогодні туристично-рекреаційна діяльність регіону належить до високоприбуткових галузей економіки

Львівщини. З кожним роком вона набуває все більших темпів свого розвитку.

Львівщина віддавна відома далеко за межами України своїми чисельними і різноманітними джерелами мінеральних вод, на основі яких сьогодні функціонують бальнеологічні курорти. Будівництво першої водолікарні відбулося у 1616 р. в місцевості сучасного курорту Шкло. Відзначимо також, що перші згадки про “Яворівські терми” зустрічаються вже у середині XVI ст. [3].

На території бальнеологічного курорту Моршин мінеральні джерела набули популярності у місцевого населення ще у XVI ст., однак тільки у 1876 р. купець Штіллер за сприянням лікаря Дзиковського відкрив тут санаторій. У 1880 р. м. Моршин отримав статус курорту [3].

Лікувальні властивості мінеральних вод м. Трускавця досліджувалися лікарем Войцехом Очко з 1578 р. На початку XIX ст. м. Трускавець вже став відомим європейським курортом [3].

Стосовно бальнеологічного курорту Немирів, то ще з давніх-давен він славиться своїми унікальними сірководневими джерелами. У 1814 р. тут була збудована перша водолікарня. Курорт також відомий джерелом питної води “Анна” типу “Миргородська” [3].

Як курорт Східниця була відкрита у 1956–1973 рр. ученим і дослідником Омеляном Стоцьким. Він виявив на території курорту великі поклади мінеральної води “Нафтуся”. 9 січня 1976 р. Східниця отримала статус Всесоюзного курорту. У 2005 р. назва і “титул” були змінені на “Всеукраїнський курорт імені Омеляна Стоцького” [3].

У структурі природного потенціалу медичного туризму області чільне місце займають лікувальні мінеральні води. Серед восьми типів мінеральних вод, які використовуються у бальнеології, у Львівській області відомо сім. Виділяють чотири зони їхнього поширення [2].

Перша зона охоплює ареали поширення мінеральних неспецифічних вод типу “Нафтуся”. Вона представлена курортами Трускавець (добовий дебіт родовища складає 47,2 куб. м./добу), Східниця (64,6 куб. м./добу), Верхньосиньовидненським родовищем та ще близько 40 іншими джерелами

”Нафтусі” (загальні розвідані та прогнозовані ресурси перевищують 5000 м³/добу) [4].

Друга зона охоплює території з поширенням лікувальних розсолів з підвищеним вмістом сульфатів і включає курорт Моршин (79,0 м³/добу) [2]. Тут сумарні розвідані та прогнозовані ресурси лікувальних розсолів становлять більше 600 м³/добу [4]. На сьогодні використовується близько одного м³/добу [1].

У третій зоні поширені мінеральні сульфатні води. Вона охоплює курорти Великий Любінь (запаси вод – 57,6 м³/добу), Немирів (320 м³/добу), Шкло (5,0 м³/добу) [4]. Загальні та прогнозовані запаси даного типу вод складають в області лише кілька тисяч м³/добу, з яких експлуатується майже 250 м³/добу [1].

Четверта зона представлена мінеральними водами без специфічних компонентів і властивостей, які знаходяться [1] у смт. Олесько (220 м³/добу), с. Балучині (158 м³/добу), смт. Новому Милятині (138 м³/добу), с. Солуках (86 м³/добу) [2]. Їхні загальні прогнозовані запаси – близько 27000 м³/добу [1].

У Львівській області також розвідані родовища вуглекислих мінеральних вод, зокрема в с. Климці і с. Боберці [2].

Лікувальні грязі як один із різновидів природних ресурсів медичного туризму Львівської області розташовані у смт. Немирів, смт. Великий Любінь, м. Моршин і смт. Шкло. Їх загальні запаси оцінюють у 462 тис. м³ [1].

Смт. Немирів вважається одним з найстаріших курортів України. Перша згадка про курорт сягає 1814 р., а цілющі властивості його мінеральної води та лікувальних грязей – XVI ст. Будівництво курорту відбувалося за сприянням графа Ігнація Гілярія Мошинського. Спочатку він складався лише з одного будинку з банями та дерев’яними ваннами [3].

Завдяки старанням професора хімії Львівського університету, доктора Броніслава Радзішевського, у 1912 р. у межах смт. Немирова було знайдено лікувальну торф’яну грязь [3].

Родовища лікувальних грязей смт. Великого Любена відомі та використовуються починаючи з XVI ст. У кінці XIX ст. професор хімії Львівського університету Броніслав Радзішевський провів дослідження

лікувальних грязей Великого Любеля, зазначивши, що їх "треба зарахувати до дуже цінних лікувальних засобів, якими мало який заклад може похвалитися" [3].

В якості курорту Моршин почав розвиватися у кінці 70-х рр. XIX ст. 1878 р. став для нього роком першого офіційного лікувального сезону, оскільки тут було відкрито "Заклад для лікування грудних захворювань". У 1879 р. на території м. Моршина були виявлені запаси торф'яної грязі – "боровини" [3].

У 1880 р. курортний сезон був відкритий вже з новою назвою – "Лікування мінеральними водами та грязями". Воду мінеральних джерел почали застосовувати для ванн, а торф'яну грязь – для грязьових ванн та аплікацій. Моршин перетворився на бальнеогрязьовий курорт [3].

У 1930-х рр. у м. Моршин були збудовані водолікарня, грязелікарня, інгаляторій і бювет мінеральних вод, який став символом міста [3].

Смт. Шкло — бальнеологічний і грязьовий курорт Львівщини, який славиться не лише джерелами слабомінералізованої води "Нафтуся-Шкло" та сірководневими джерелами малої і середньої мінералізації, а й торф'янисто-мінеральними лікувальними грязями [3].

Вперше ця місцевість була обстежена ще у 1578 р. королівським лікарем Войцехом Очко. У 1611 р. тут була відкрита перша грязелікувальня. В липні 1619 р. за сприяння власниці села Софії Дзялинської був споруджений перший шпиталь [3].

Розглядаючи озокерит як ресурс медичного туризму, варто сказати, що одним з найвідоміших в Україні його родовищ є Бориславське. Поклади озокериту також виявлені в смт. Стара Сіль (Старосамбірський район), с. Попелях (Дрогобицький район) і м. Трускавці [3].

Станом на сьогодні у м. Бориславі розташоване родовище, де протягом десятиліть можна видобувати озокерит у промислових масштабах. Запаси Бориславського родовища озокериту складають 113,67 тис. т. При інтенсивному видобуванні озокериту в місті (до 10 тис. тон на рік) його запасів вистачить приблизно на 50 років [5].

Проте варто відзначити, що озокеритна шахта була закрыта ще у 1994 р.

Розроблення покладів озокериту припинилося у 1997 р. У жовтні 2003 р. було припинено постачання електроенергії і розпочато затоплення копальні [5].

На сьогодні ж територія шахти схожа на руїну та не підлягає відновленню. Глибина шахти складала 255 м. Раніше до її закриття тут був копер. Спочатку він був дерев'яним, а згодом, у радянські часи, його замінили. Тепер цю шахту здають в оренду під автобазу. У самому м. Бориславі працює тільки озокеритовий завод (ПАТ "Бориславський озокерит") [5], який займається виробництвом продуктів нафтопереробки.

Список використаних джерел

1. Горин І. Природні туристично-рекреаційні ресурси Львівщини: структура, оцінка потенціалу та характеру сучасного використання // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2018. № 2 (Вип. 45). С. 129-146.

2. Ковальчук І., Запотоцький С. Оцінка сучасного стану бальнеологічного курорту Східниця. Міський туризм: реалії, виклики, перспективи [Матеріали міжнародної науково-практичної конференції]. К: Альфа-ПК. 2020. С. 26-28.

3. Ковальчук І. Оцінка стану і функціонування туристично-рекреаційної і лікувально-оздоровчої галузі Львівської області. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія. 2020. № 2 (49). С. 123-134.

4. Ковальчук І. Природні ресурси Львівської області як чинник розвитку бальнеологічного туризму регіону. Актуальні питання використання та охорони земельних ресурсів: матеріали Всеукр. студентської наук.-практ. конф. Дубляни, 8 квіт. 2021 р. Львів: Львівський національний аграрний університет. 2021. С. 154-155.

5. Офіційний сайт Бориславської міської ради [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://boryslavrada.gov.ua/boryslav-istoriia-i-suchasnist/>

СЕКЦІЯ 5

МАЙБУТНЄ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Воловик В.М.,

доктор географічних наук, професор,

Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського

ТУРИЗМ МАЙБУТНЬОГО

Досягнення науково-технічного прогресу розширюють горизонти того, що можна зробити, виходячи з міркувань економічної ефективності або прийнятності ринку. Багато футурологів, від часів Жуля Верна до Рея Курцвейла, через Елвіна Тоффлера та Артура Кларка, зосередилися на науково-технічних інноваціях, і це правильно, тому що саме наукові технології сформували наше суспільство, яким ми його знаємо, і створили у свою чергу, певні з ключових проблем, з якими ми зустрічаємося сьогодні (наприклад, зміна клімату). Не дивно, що туризм не був авангардом у цій сфері. Особи, які приймають рішення, зазвичай були на консервативному боці існуючих парадигм, приймаючи лише найбільш перевірені на ринку реформи або реорганізаційні інновації з легкими позитивними результатами в кінцевому підсумку. Найімовірніше, це зміниться найближчим часом, оскільки посилення конкуренції в туризмі та швидкі зміни ринкових сценаріїв сприяють новій еліті високоосвічених, високопрофесійних, топ-менеджерів.

1. Одним з важливих питань розвитку є стійкість та екоефективність в майбутньому туризмі. Він починається з розвінчання розуміння туризму як «м'якої» галузі, показуючи, що туристична діяльність, як правило, є ресурсомісткою, особливо щодо енергоносіїв, а також землі, води та сировини. Зазвичай вони утворюють відходи і забруднюють повітря та воду, навіть загрожуючи самій туристичній діяльності. Тому ефективність використання ресурсів і розподіл ресурсів є надзвичайно важливим, хоча ним часто нехтують.

Енергетика заслуговує на особливу увагу не лише через її ключову актуальність для туризму (наприклад, у транспорті, розміщенні та розвагах), а й через нинішню залежність енергоносіїв у туризмі від викопного палива та подальшого впливу на зміни клімату. Важливо вивчити можливий зсув до використання відновлюваних джерел енергії та їх реалістичне застосування в туризмі. Крім цього, потрібно аналізувати «еко-інновації в туризмі», розглядаючи шляхи дій, що ведуть до сталих технологій та методів, навіть із залученням інфраструктури та процесів створення продуктів, таких як будівництво, інтегровані водні цикли, енергозбереження та управління відходами.

2. Вивчення наслідків та ймовірний вплив ІКТ на туризм. Він виступає як вступ до «парадигми цифрової ери», особливо після активного розвитку Інтернету. Безсумнівно, що ІКТ змінюють правила гри в туристичних напрямках у всьому світі, порушуючи не тільки актуалізацію туризму, але й збереження ресурсів, створення продуктів і управління ними, а також значну частину залучених послуг підтримки, таких як усі види транспорту, житло. Напрямок поширюються на такі спрямування як Інтернет речей, Big data, революція мобільного зв'язку, хмарні сервіси, штучний інтелект, соціальні мережі в контексті туризму.

3. Необхідний аналіз останніх змін, часто руйнівних та змін парадигми, що відбулися за останні 15-20 років та їх вплив на теорію і практику туризму. Часто вважалося, що світова економіка переступила поріг в епоху ослаблення попиту та повільного зростання, водночас зазнаючи зростання нерівності у володінні правами власності та контролю. Як зазначалося, це має величезні наслідки для майбутнього туризму. Водночас, науково-технічні, а також ринкові інновації (наприклад, так звана «спільна економіка») мають глибокий вплив на всі аспекти туризму, включаючи виробництво, розподіл і споживання товарів і послуг.

4. Нові типи тематичних досліджень, що стосується застосування науки як ресурсу у створенні нових туристичних продуктів з одночасним використанням туризму для наукового охоплення. Як приклад, розвиток астротуризму в його новому значенні «туризм з використанням природних ресурсів незабрудненого

нічного неба та відповідних наукових знань для астрономічної, культурної та екологічної діяльності» [1], хоча подібні аргументи можна навести й щодо інших наукових ресурсів у фізиці, палеонтології, ботаніці, геології та конкретних технологічних установок та наукових музеїв.

5. Питання інновацій в інституціях, з особливим акцентом на ринках, міському туризмі та етиці. Визнаючи науку і техніку як головну рушійну силу «прогресу», зростання і навіть розвитку в останні десятиліття і століття, важливо усвідомити роль інституцій – культури – у прийнятті або відмові від інновацій, а також безліч можливостей між цими двома крайнощами (Abrahamson, 1991) [1]. На туризм впливають інновації на ринках та інші соціокультурні процеси, і як він, у свою чергу, сприяє соціальному сприйняттю інновацій в інституційних рамках, впливаючи на готовність культури до змін. Розвиток у замкнутому світі можливий лише завдяки переосмисленню соціально-культурних та економічних концепцій, а також прийнятних шляхів і засобів збільшення людського та інституційного капіталу.

6. Формування парадоксів, пов'язаних з міським туризмом і пішохідністю. Міський туризм стрімко зростає упродовж останніх десятиліть, як у раніше існуючих, так і в нових напрямках, що постійно формуються. Потужні чинники, пов'язані з сучасною епохою мобільності, цифровим контекстом та соціальним прискоренням, включаючи час доступу, змінюють динаміку світового туризму та глибоко впливають на розвиток міського туризму. Реалізація інфраструктурних та вузлових мегапроектів у містах, а також проектування громадського простору та благоустрою ландшафту, організація глобальних заходів та створення специфічних архітектурних образів підкріплюють позиціонування туристичних напрямів міста та їх привабливість для відвідувачів, резидентів й інвестиційного капіталу.

Список використаних джерел

1. The Future of Tourism. Innovation and Sustainability / Editors Eduardo Fayos-Solà. Cham: Springer International Publishing AG, 2019. 337 p.

Атаман Л. В.,

кандидат географічних наук, старший викладач кафедри географії

Гончар О. О.,

студент СВО «магістр» природничо-географічного факультету,

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського

ВИКОРИСТАННЯ ДОДАТКІВ ЯК ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ЗДІЙСНЕННЯ ВІРТУАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

У всіх цивілізованих країнах Європи і світу значною мірою розвиваються системи віртуальної та доповненої реальності. Це пов'язано з чисельними перевагами застосування даних систем: безпечність, стабільність, зручність та простота використання. Тому на сьогодні все більше людей використовують системи віртуальної та доповненої реальності для прогулянок та екскурсій.

Сучасний світ постійно змінюється і вимагає миттєвої реакції з метою пристосування до нових реалій життя. Сьогодні не всі місця на нашій планеті є доступними для звичайних людей, що пояснюється різними формальностями перетину кордонів між країнами, екстремальними умовами погоди, які характерні для певних територій, а також відсутністю спеціальної підготовки туристів.

Кожен у своєму житті, хоча б раз мріяв підкорити вершину Евересту, спуститись на дно Маріанської впадини, побачити виверження вулкану, що не так давно здавалось неможливим. Але, люди і технічний прогрес не стоять на місці, йдучи в ногу з часом було створено технології віртуальної та доповненої реальності, які покликані відкривати нові горизонти та розширювати вже існуючі, полегшувати освоєння територій, готувати нових фахівців. Віртуальна реальність дає можливість туристам відвідати популярні туристичні маршрути, не залишаючи власної домівки, що є вражаючим досвідом для кожного [2].

Розумним прикладом застосування віртуальної реальності є платформа Google Arts&Culture, яка проводить для користувачів віртуальні тури галереями

світових музеїв, дає можливість ознайомитися з довідкою про художні твори та створювати власні віртуальні колекції. Музеями-партнерами платформи є, зокрема, Версаль, галерея Уффіці, Ермітаж, Третьяковська галерея та інші. На платформі розміщені понад 30 віртуальних турів, 150 інтерактивних виставок, 300 тисяч фотографій і відео. Експонати можна розглянути в додатку Google Arts & Culture на iOS і Android. Панорамні відео доступні також на YouTube [4].

Також, прикладом проведення віртуальних екскурсій є додаток GOOGLE EXPEDITIONS з доповненою та віртуальною реальністю, його можна використовувати як для індивідуальних, так і для групових онлайн-екскурсій.

Метою створення додатка було інтерактивне навчання у класах, де вчитель стає імпровізованим гідом для всієї групи. Але відвідати інтерактивну екскурсію можна і самостійно – з телефона чи планшета. Завдяки додатку можна дослідити історичні місця, поплавати поряд з акулами, піднятися на Єверест та навіть злітати у космос. Щоб досягти максимального ефекту присутності, використовують VR-пристрій. Додаток містить понад 800 експедицій. Кожна з них – це набір VR-зображень чи AR-об'єктів, а також інтегровані описи, тези та запитання [4].

Часто розробляють спеціальні програми для мобільних телефонів та планшетів, які є досить зручними у використанні. Адже встановивши додаток на мобільному телефоні або планшеті, користувачі зможуть відслідкувати своє місце знаходження та переглянути його на карті, переглядати туристичні місця, перечитати короткий опис про них та прослухати текст. Деякі додатки можуть прокласти дорогу від вашого місця знаходження до туристичної точки. Є програми, що допомагають познайомитись з містом, розробивши свій власний туристичний маршрут в супроводі «персонального» мобільного екскурсовода. На сьогодні світовий ринок мобільних додатків є одним із найбільш трендових і показує найшвидше зростання [1, с. 23].

Отже, роль віртуального туризму важко переоцінити, адже його розвиток у світових масштабах характеризується досить швидкими темпами, що сприяє його популяризації. Тому можна впевнено сказати, що віртуальний туризм у світі стає масовим явищем, яке приваблює все більше туристів.

Список використаних джерел

1. Атаман Л. В. Впровадження та застосування мобільних додатків в туризмі: сучасні тенденції та перспективи // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та вчених: у 3-х томах. – Т.1. – Одеса: Одеський національний економічний університет, 2020. – 513 с. – С. 23-25.
2. Віртуальна реальність // IT enterprise [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/virtualnaja-realnost-vr>.
3. Доповнена, віртуальна та інші реальності // IT enterprise. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/dopolnennaja-virtualnaja-i-prochie-realnosti>.
4. Коротенко О. Не виходячи з дому: віртуальні екскурсії музеями і не тільки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bazilik.media/ne-vykhodiachy-z-domu-virtualni-ekskursii-muzeiamy-i-ne-tilky/>.
5. Топ-10 найкращих віртуальних екскурсій в Україні // Уніан [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://covid.unian.ua/10922969-top-10-naykrashchih-virtualnih-ekskursiy-v-ukrajini.html>.

Атаман Л. В.,

кандидат географічних наук, старший викладач кафедри географії

Півторак Д. Д.,

студентка III курсу природничо-географічного факультету, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ВІРТУАЛЬНИЙ ТУРИЗМ: ОСОБЛИВОСТІ, ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ

Туризм є однією з найрозвинутіших галузей економіки та за швидкі темпи розвитку він визнаний економічним дивом століття. В умовах суперництва туристичні фірми повинні шукати нові форми конкурентної боротьби [1, с. 109].

На сьогодні найважливішим чинником розвитку фірм стали інноваційні технології, оскільки саме вони знижують собівартість продукту, збільшують прибуток, формують кращий образ виробника нових продуктів, сприяють до розвитку нових ринків, як внутрішніх, так і зовнішніх. Подорожі в туризмі зазнали велику кількість змін та отримали нові форми. В наш час по світу набирає популярності віртуальний туризм.

Віртуальний туризм – це вид туризму, за допомогою якого люди, використовуючи технології та Інтернет, здійснюють подорожі різними країнами або новоствореним світом, але не у реальному просторі, а у віртуальному [2, с. 151].

Для віртуального туризму характерні такі особливості:

- подолання меж часу і простору. Це дає можливість віртуально відвідати країни та об'єкти, недоступні в офлайн-подорожі;
- інтерактивність. Зв'язок між людьми і комп'ютерами. Віртуальний туризм використовує різноманітні датчики для взаємодії із інформаційним простором;
- високі технології. Віртуальний туризм не може існувати без високих технологій. Це з'єднання туризму з інформацією і технологіями віртуальної реальності;
- економія. Віртуальний туризм передбачає мінімальні витрати часу й грошей – віртуальні тури на сьогодні безкоштовні, у будь-який момент таку подорож можна перервати, а потім, за бажанням, продовжити в інший час;
- безпека. При подорожі мережею менше ризиків, ніж при подорожі офлайн. Але навіть у віртуальній реальності можна зустрітися з небезпекою;
- безконтактний спосіб знайомства з країною є комфортним для мандрівників, які не знають іноземні мови [3, с. 67].

Використання віртуальних екскурсій має ряд переваг та недоліків.

Переваги:

- інтерактивність, створює ефект присутності та дозволяє мандрівнику брати участь у процесі;
- втілення потреб у подорожах для людей з обмеженими фізичними та

фінансовими можливостями;

- простота в користуванні, для здійснення подорожі потрібно вміти користуватись комп'ютером на рівні користувача;
- економія часу та коштів. Іноді люди не мають достатньо часу на відпочинок та подорожі, тому віртуальна реальність дає змогу економити час. Подорожі офлайн потребують фінансових витрат, а віртуальні повністю безкоштовні;
- безпека.

Недоліки:

- нестача емоцій. людський мозок розуміє заміну реальності;
- низький рівень запам'ятовування;
- для замовників висока ціна послуг зі створення 3D-панорам;
- повноцінно може відображатися тільки на електронних носіях [4, с. 67].

Віртуальний туризм не можна назвати повноцінною мандрівкою, але сьогодні існують сервіси, які надають можливість познайомитися з туристичними об'єктами не виходячи з дому [5, с. 61]. Подібні можливості з'являються і в Україні. Наприклад, було створено віртуальний тур за підтримки корпорації Google по території Національного історико-археологічного заповідника Ольвія. Віртуальні подорожі відіграють величезну роль в педагогіці, вихованні, і в соціальному напрямі. Вони відкривають можливість знайомитися з об'єктами всесвітньої спадщини школярам, студентам людям з обмеженими можливостями та специфічними потребами не виходячи з дому.

В Україні віртуальний туризм не широко використовується і потребує постійного розвитку. Використання українськими підприємствами туристичного бізнесу віртуальних турів приверне увагу більшої кількості туристів, які будуть заздалегідь мати уявлення, як виглядає їх майбутнє місце відпочинку [6, с. 189].

Отже, віртуальний туризм – один із видів туризму, що виник завдяки сучасним інформаційно-комп'ютерним технологіям, можливостям Інтернету. Віртуальний туризм передбачає віртуальні екскурсії та віртуальні тури, віртуальні знайомства, де звичайна реальність заміщується віртуальною.

Віртуальний туризм дає можливість людині відвідати місце, яке вона хотіла побачити дуже давно, але не мала можливості. Віртуальний туризм не потребує ніяких грошових та додаткових витрат, а все що потрібно – це комп'ютер та бажання відвідати конкретну країну.

Список використаних джерел

1. Буй В. М. Інформаційні системи в економіці. Гармонізація суспільства – новітній напрямок розвитку держави: Всеукр. наук. конф. аспірантів та молодих вчених, 25 березня 2014 р.: матер. конф. Одеса, ОНЕУ.
2. Божко Л. Д. Віртуальний туризм: нові віяння часу / Л.Д. Божко // Культура України, 2015. Вип.49.
3. Світовий та вітчизняний досвід функціонування туристичних дестинацій. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Харківський торговельно-економічний інститут КНТЕУ, 30 жовтня 2020 р., м. Харків). Гол. ред. К. Д. Гурова, ред. колегія. Олійник Н. Ю., Яковчук О. В. Харків: «Цифра-Принт», 2020.
4. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009.
5. Зайцева В. М., Корнієнко О. М. Міжнародний туризм та глобалізація в сучасному світі. Вісник Запорізького національного університету. 2012. № 2 (8).
6. Орлик О. В. Інформаційні системи в сфері управління організацією. Вісник соціально-економічних досліджень. 2012. № 12.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ КОНЦЕПЦІЇ ТУРИЗМУ

<i>Денисик Г.І., Кізюн А.Г., Денисик Б.Г.</i>	<i>ТУРИЗМ В АНТРОПОГЕННОМУ ЛАНДШАФТІ</i>	<i>3</i>
<i>Петлін В.М.</i>	<i>ЛАНДШАФТНЕ ПІДГРУНТЯ НАУКОВИХ ОСНОВ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	<i>5</i>
<i>Дутчак С.В.</i>	<i>ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ЛАНДШАФТ: ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ</i>	<i>10</i>
<i>Volovyk Oleksandr</i>	<i>WYBRANE RODZAJE RUCHU TURYSTYCZNEGO, WALORY TURYSTYCZNE I KULTUROWE</i>	<i>17</i>
<i>Басай І.Є.</i>	<i>ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ І СЬОГОДЕННЯ</i>	<i>21</i>

СЕКЦІЯ 2. ТУРИЗМ В АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТАХ

<i>Вальчук-Оркуша О.М., Канський В.С., Канська В.В.</i>	<i>ВРАХУВАННЯ СПЕЦИФІКИ ДОРОЖНІХ ЛАНДШАФТІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ</i>	<i>25</i>
<i>Война І.М.</i>	<i>РЕЛІГІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ МАРШРУТ «КОСТЕЛАМИ ВІННИЦЬКОГО ПОДІЛЛЯ»</i>	<i>29</i>
<i>Коптєва Т.С.</i>	<i>ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО- РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА КАР'ЄРНО- ВІДВАЛЬНИХ ЛАНДШАФТАХ КРИВОРІЗЬКОЇ ЛАНДШАФТНО-ТЕХНІЧНОЇ СИСТЕМИ</i>	<i>34</i>
<i>Кравцова І.В.</i>	<i>САДОВО-ПАРКОВІ ЛАНДШАФТИ ПАЛАНСЬКОЇ ОТГ ЯК ОБ'ЄКТИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ СПАДЩИНИ В РЕГІОНІ</i>	<i>39</i>
<i>Питуляк М.Р., Питуляк М.В.</i>	<i>РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІСОВИХ АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ</i>	<i>44</i>

<i>Sytnyk O.I.,</i>	<i>KURANDA SCENIC RAILWAY: THE LINK</i>	
<i>Sytnyk I.O.</i>	<i>BETWEEN PAST AND PRESENT</i>	49
<i>Терлецька О.В.</i>	<i>МІСЬКИЙ ТУРИЗМ В УМОВАХ ВІЙНИ</i>	55

СЕКЦІЯ 3. ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ

<i>Божук Т.І.</i>	<i>САКРАЛЬНИЙ ЛАНДШАФТ МІСТА ЗБАРАЖ</i>	58
<i>Міщенко О.В.</i>	<i>САКРАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ</i> <i>ЯК ОБ'ЄКТИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ І РЕКРЕАЦІЇ</i>	62
<i>Атаман Л.В.,</i> <i>Дишкант А.В.</i>	<i>ЕТНОФЕСТИВАЛЬНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ:</i> <i>ЗНАЧЕННЯ ТА РОЗВИТОК</i>	67
<i>Атаман Л.В.,</i> <i>Климнюк М.Р.</i>	<i>ЕТНОКУЛЬТУРНІ КАРКАСНІ ЛАНДШАФТИ</i> <i>МІСТА ХМІЛЬНИК ЯК ОБ'ЄКТИ РЕКРЕАЦІЇ І</i> <i>ТУРИЗМУ</i>	70

СЕКЦІЯ 4. НІШОВИЙ ТУРИЗМ

<i>Гудзевич А.В.</i>	<i>МАЛІ ГЕС ЯК ПЕРСПЕКТИВНІ ОБ'ЄКТИ</i> <i>РЕГІОНАЛЬНОГО ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ ...</i>	73
<i>Ковальчук І.В.</i>	<i>СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ</i> <i>ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ</i> <i>ЛЬВІВЩИНИ</i>	78

СЕКЦІЯ 5. МАЙБУТНЄ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

<i>Воловик В.М.</i>	<i>ТУРИЗМ МАЙБУТНЬОГО</i>	83
<i>Атаман Л.В.,</i> <i>Гончар О.О.</i>	<i>ВИКОРИСТАННЯ ДОДАТКІВ ЯК ОСНОВНИХ</i> <i>ЗАСОБІВ ЗДІЙСНЕННЯ ВІРТУАЛЬНОГО ТУРИЗМУ..</i>	86
<i>Атаман Л.В.,</i> <i>Півторак Д.Д.</i>	<i>ВІРТУАЛЬНИЙ ТУРИЗМ: ОСОБЛИВОСТІ,</i> <i>ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ</i>	88

Наукове видання

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

Туризм в ландшафті, ландшафт в туризмі

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції (з міжнародною участю),
м. Вінниця, 25-26 травня 2022 р.

Відповідальний редактор – Денисик Григорій Іванович
Технічний редактор, верстка – Воловик Володимир Миколайович